LANDSKAB

NR 4 2019 100. ÅRGANG S. 105-128

Work in progress • Dagdrømmernes plads • Munkestræde i Svendborg • Yuanming-yuan – Det gamle Sommerpalads i Beijing • Bogomtale • Feltnoter • Summary

vej-eu.dk
VEJSEKTORENS EFTERUDDANNELSE

KONFERENCE
TIRSDAG D. 1.
OKTOBER 2019

KUNSTEN AT SKABE KLIMAROBUSTE BYER

VI GENTAGER SIDSTE ÅRS SUCCES OG AFHOLDER I SAMARBEJDE MED DANVA NATIONAL KLIMATILPASNINGSKONFERENCE.

Professor i landskabsarktiektur og planlægning, Marina Bergen Jensen, fortæller bl.a. om, hvor vi står i Danmark netop nu på klimatilpasnings-området. Og hvordan vi skaber klimarobuste byer ved at integrere afvanding i byens landskab frem for alene via konventionelle kloakløsninger.

Konferencen er blevet med henblik på at skabe et fælles forum, hvor de mange forskellige fagområder fx lovgivende myndigheder, forsyninger, kommuner, vejmyndigheder, planlæggere og rådgivende landskabsarkitekter kan komme i dialog. Der er fokus på at udveksle erfaringer, hente inspiration og dele ny viden.

LÆS MERE OG TILMELD DIG: VEJ-EU.DK/KLIMA2019

VEJ-EU er en selvstændig forening dannet med det primære formål at uddanne og facilitere videndeling inden for infrastrukturensektoren for derigennem at sikre det højest mulige kompetenceniveau. Læs mere på www.vej-eu.dk.

GENBRUGSPLAST

ALSIDIG OG KREATIV ANVENDELSE

Genbrugsplast kan med fordel anvendes både kreativt, funktionelt og alsidigt. Det består af indsamlet og genanvendt miljøplast, der er omsmeltet og bearbejdet til en lang række profiler. Dette bæredygtige materiale muliggør projekter med meget lang levetid, ingen vedligeholdelse og et samspil med øvrige materialer, som skaber et spændende og anderledes udtryk. I det viste projekt er der anvendt ECHO genbrugsplast som møbel- og belægningsmateriale.

Læs mere og bliv inspireret på **www.g9.dk/landskab/genbrugsplast**

G9
LANDSKAB
PARK & BYRUM

URBAN ELEMENTS®

urban-elements.dk

The Tea Gardens of Dazhangshan
The International Carlo Scarpa Prize for Gardens, XXX Annual Award, 2019

The Scientific Committee of Fondazione Benetton Studi Ricerche has unanimously decided to dedicate the thirtieth edition of the *International Carlo Scarpa Prize for Gardens* (2019) to the "tea gardens of Dazhangshan" situated in Wuyuan County in the north-east of Jiangxi Province, in south China.

The local tea estates are located on the rolling foothills of Mount Dazhang: undulating plantations with distinctive tidy rows of hedges bounded by the forests above and by the rice paddies in the valleys below.

The tea plant (Camellia sinensis) – which originates in this corner of China – has shaped the local contemporary landscape that reflects history, projecting into the future the value of a rural environment where humans have established a harmonious relationship with nature.

Today the farms of Dazhangshan have joined up as an association to regulate production, maintaining important links between the many farming families and this rural area, taking care and responsibility for a land that expresses a sense of beauty and equilibrium between nature and human culture when cultivated in this way.

The Dazhangshan cultivations lie in the heart of a region described as China's "golden triangle" of green tea production whose ancient history is documented in The Classic of Tea by Lu Yu (703-804), which speaks of the tea grown in the "mountain valleys of Wuyuan".

In 2001, motivated by the unique qualities of the local product, a group of tea growers from the rural county of Wuyuan, which has a population of about 340,000, decided to join together to form an association named after the area where the plantations are situated: Dazhangshan. There are currently a dozen or so farms run by around two hundred and fifty farming families and workers. The farms extend over a total area of around 140,000 mu (approximately 9,300 hectares), of which 7,938 mu (529 hectares) are planted with tea grown according to the principles of organic farming.

The landscape has acquired its unique appearance through a combination of ceaseless human care and the current farming systems in use that have consolidated its profound links to ancient cultural traditions and resulted in compliance with the exacting standards of organic farming. In 2001, the Dazhangshan Organic Tea Farmer Association became Fair Trade Certified (FLO International) thanks to its constitution and farming practices, and to the "Law on the self-government of the rural population of the People's Republic of China".

• System power: 34W and 55W • Lumen output: 2800 and 4500 • Lm/W: 82
• CRI: >80 • Klasse: IP66 and IK10 • Dim: DALI, CLO, Night Dim • Colour Temp.: 3000K and 4000K

louis poulsen

Albertslund Post
Design by Jens Møller-Jensen

louispoulsen.com

Vi kan støbe kanter fra 10 cm x 10 cm

til 50 cm x 40 cm

IN SITU TIL SPECIELLE OPGAVER:

• Sandkasser • Støttemure • Bænke • Byrumsmøbler • Kantsten • Vandrender

KONTAKT OS FOR SPECIAL LØSNINGER

+45 6080 7010 info@kantdesign.dk www.kantdesign.dk fb.me/kantdesign.dk instagram.com/kantdesign.dk

The International Carlo Scarpa Prize for Gardens is a campaign of studies and care for a site which is particularly rich in natural, historical and creative values, instituted, and organized every year since 1990, by the Fondazione Benetton Studi Ricerche.

Scientific Committee
Maria Teresa Andresen, landscape architect, University of Porto; Giuseppe Barbera, agronomist, University of Palermo; Anna Lambertini, landscape architect, University of Firenze; Luigi Latini, Landscape Architect, Iuav University of Venice (Chairman); Hervé Brunon, garden historian, André Chastel Centre, Paris; Monique Mosser, art historian, Advanced School of Architecture, Versailles, CNRS; Joan Nogué, geographer, University of Girona, Landscape Observatory of Catalonia; Lionello Puppi, art historian, Professor Emeritus, University of Ca' Foscari, Venice; José Tito Rojo, botanist, University of Granada.

Se mere på www.fbsr.it
Fotos Enrico Bossan

Focus-Lighting AS
Tel +45 4914 8080
focus@focus-lighting.dk
focus-lighting.dk

FOCUS-LIGHTING

D A N S K E LANDSKABSARKITEKTER

VEJLANDSKVARTERET I KØBENHAVN - med alvor og ansvar

Det 18,1 ha store naturområde på Amager kaldet Lærkesletten, og hvor der lige nu befinder sig 27 lærkereder, vil om nogle år blive kaldt Vejlandskvarteret, fordi rederne er byttet ud med 119.000 kvadratmeter bebyggelse med omkring 2.000 boliger.

Den byttehandel har alle vi, der nyder godt af metroen, en anpart i, fordi boligerne skal være med til at finansiere selskabet By & Havns metroinvesteringer. Alt har en pris.

By & Havn har fået tildelt området af Københavns Kommune, som forinden fik grunden affredet sammen med de to andre områder – ved Selinevej til 81.000 kvadratmeter erhverv samt Stejlepladsen ved Københavns Sydhavn til 550 boliger.

Med disse forudsætninger inviterede By & Havn til møde med de foreninger, der har interesse i at tage aktivt del i overvejelserne om, hvordan man kan afbøde indgrebene i dette naturområde, og områdets omgivelser, mest muligt. Også foreninger, der er direkte imod byggeriet, tog ansvaret på sig og deltog. Og alvoren var tydelig hos alle parter omkring bordet.

På dagsordenen var områdets tilstand og de geotekniske undersøgelser, der lige nu pågår. Der var information om den kommende masterplan samt en drøftelse af, hvilke behov og krav der bør være til et kommende konkurrenceprogram, der skal være klar til juni. En af forudsætningerne er allerede defineret: 1/3 areal skal henligge som natur.

Ved DL's netop afholdte generalforsamling 29. marts 2019 blev der fra medlemmer udtrykt stor bekymring for affredningerne, der netop er sket i København, og som har åbnet mulighed for at bebygge tre naturområder.

Hvor affredninger af bygninger ofte har årsag i mangel på vedligehold, eller at vi ikke har passet godt nok på bygningerne, så gælder oftest det modsatte med naturområder - naturværdien stiger år for år, når vi lykkes med at lade det være i fred. I hvert fald vokser træerne sig større, plante- og dyrearter kommer til, og biotoper opstår.

Fredning har hidtil sikret kulturmiljøer og landskaber, bygninger og natur, som vi har tillagt høj værdi og gennem lovgivning kunne bevare, fordi vi fandt dem vigtige og umistelige. Affredning er en fatal handling, og plante- og dyreliv er på spil.

Ved mødets afslutning lod der til at være en fælles forståelse for det ansvar, hver part og interessent har for at bidrage til den bedst mulige løsning på den fælles udfordring - at stå med et naturrigt, men affredet, naturområde, der skal bebygges.

www.byoghavn.dk/vejlandskvarteret

KOMMUNERNE VIL GERNE DET GRØNNE

Danske Landskabsarkitekter var repræsenteret ved Kommunernes Landsforenings konference TEKNIK & MILJØ '19. Det overordnede indtryk herfra var, at kommunerne rigtig gerne vil prioritere mere grønt. Flere er dog stærkt udfordrede, for eksempel når det handler om at finde den nødvendige plads til at anlægge grønne områder.

Det var første gang, DL gennem Green Cities for alvor var ude at møde en stor og vigtig målgruppe som lokalpolitikere og embedsmænd. Det kom der mange interessante samtaler ud af. Mange udtrykte stolthed over, hvor grønne, de mente, deres kommune var. Man fornemmede, at de var klar over, at det grønne har høj værdi i den gode fortælling om deres kommune – og at de bruger det grønne som en salgsparameter.

www.dk.thegreencity.eu/kommunerne-vil-gerne-det-gronne

NÅR TRÆER SKABER BEGIVENHEDER

Mange var klædt i rosa – ikke mindst de små piger, der frydede sig over at stå under det tætte lyserøde tag. For kirsebærtræerne var netop sprunget ud i påskedagene, og alle, borgere som besøgende og turister, strømmede til! Kungsträdgården er en af de ældst bevarede parker i den svenske hovedstad. Det er samtidig et byrum og samlingssted. Også flere steder i Danmark, både i byer og i landskabet, skaber blomstring af karaktertræer i store mængder opmærksomhed hen over foråret og forsommeren.

Susanne Renée Grunkin,
formand for Danske Landskabsarkitekter

RUNDE FØDSELSDAGE

50 år: Anette Torp Aundal, 21. juni;
Mette Lund Traberg, 28. juni
40 år: Palle Feldborg Olesen, 20. juni

UDGIVELSESPLAN LANDSKAB

Nr. 5. Deadline 8. juli, udk. 6. sept.
Nr. 6. Deadline 12. aug., udk. 11. okt.
Nr. 7. Deadline 16. sept., udk. 15. nov.
Nr. 8 Deadline 21. okt., udk. 13. dec.

Kungsträdgården, Stockholm, Foto Susanne Grunkin

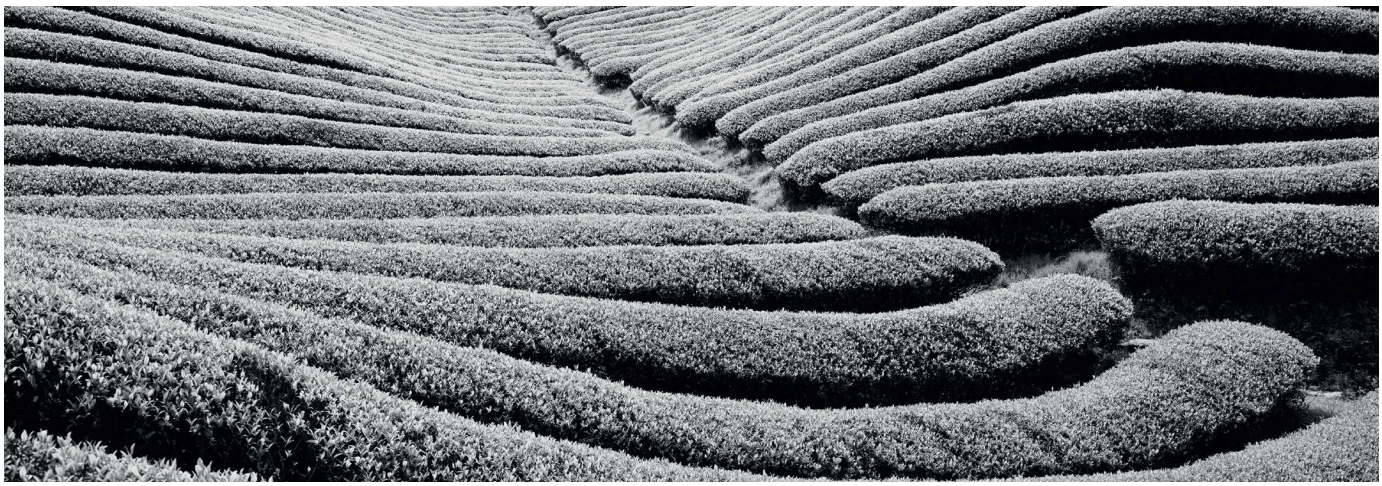

LANDSKAB 4 2019

Ansv. redaktør
Christina Capetillo, arkitekt, ph.d, MAA
Danske Landskabsarkitekter, DL
Peter Bangs Vej 30, 2000 Frederiksberg
Telefon +45 22 64 38 21
landskab@landskabsarkitekter.dk

Redaktionsudvalg
Ulrik Kuggas (fmd.), Steen Bisgaard, Tine Gils, Margrethe Holmberg,
Lulu Salto Stephensen, Julie Linke Bank (suppl).
Nordisk repræsentation: Jussi Luomanen, Finland;
Ulla R. Pedersen, Island; Ingebjørg Finnebråten og
Anne Tibballs, Norge; Sabina Richter, Sverige

Korrektur
Tilde Tvedt

Oversættelse
Pete Avondoglio

Annoncer
DG Media as, Havneholmen 33, 1561 København V
Casper Sindet Jacobsen. Telefon: +45 29 25 04 07
casper.j@dgmedia.dk
Jakob Andersen. Telefon: +45 50 76 14 83
jakob.a@dgmedia.dk
www.dgmedia.dk

Abonnementspriser 2019
I Danmark 1.059,75 kr. inkl. moms og forsendelse.
Norden, Grønland og Europa 1.125,00 kr. inkl. moms og forsendelse.
Norge er undtaget moms, denne fratrækkes.
Øvrige udland 1.057,25 kr. inkl. forsendelse.
Løssalg 142,50 kr. inkl. moms, ekskl. porto
LANDSKAB udkommer 8 gange om året

Abonnement
Receptionen, Akademisk Arkitektforening
Telefon: +45 30 85 90 00
reception@arkitektforeningen.dk
Online: https://shop.arkitektforeningen.dk/da/35-abonnementer

Udgiver
LANDSKAB udgives af Danske Landskabsarkitekter, DL,
Peter Bangs Vej 30, 2000 Frederiksberg. Telefon +45 33 32 23 54
www.landskabsarkitekter.dk
i samarbejde med Akademisk Arkitektforening

Reproduktion og tryk
Stibo Graphic A/S, Saturnvej 65, 8700 Horsens
Medlem af Danske Specialmedier
ISSN 0023-8066 (papirform)
ISSN 2596-5603 (online)

Forside
Teplantage i Dazhangshan, Jiangxi provinsen, Kina, 2019
Foto Enrico Bossan

105 Work in progress
Christina Capetillo

106 Dagdrømmernes plads
Finn Larsen

110 Munkestræde i Svendborg
Ole Smith og Pernille Bisgaard

114 Yuanmingyuan – Det gamle Sommerpalads i Beijing
Frode Birk

118 Bogomtale
Mats Daniel Nilsson om Roberto Burle Marx Lectures
Lulu Salto Stephensen om Jordforbindelser
Liv Oustrup om Smuk køkkenhave

126 Feltnoter
Lasse Sehested Skafte

128 Summary
Pete Avondoglio

Notestof A46, A48, A50, A51, A53, A55, A56

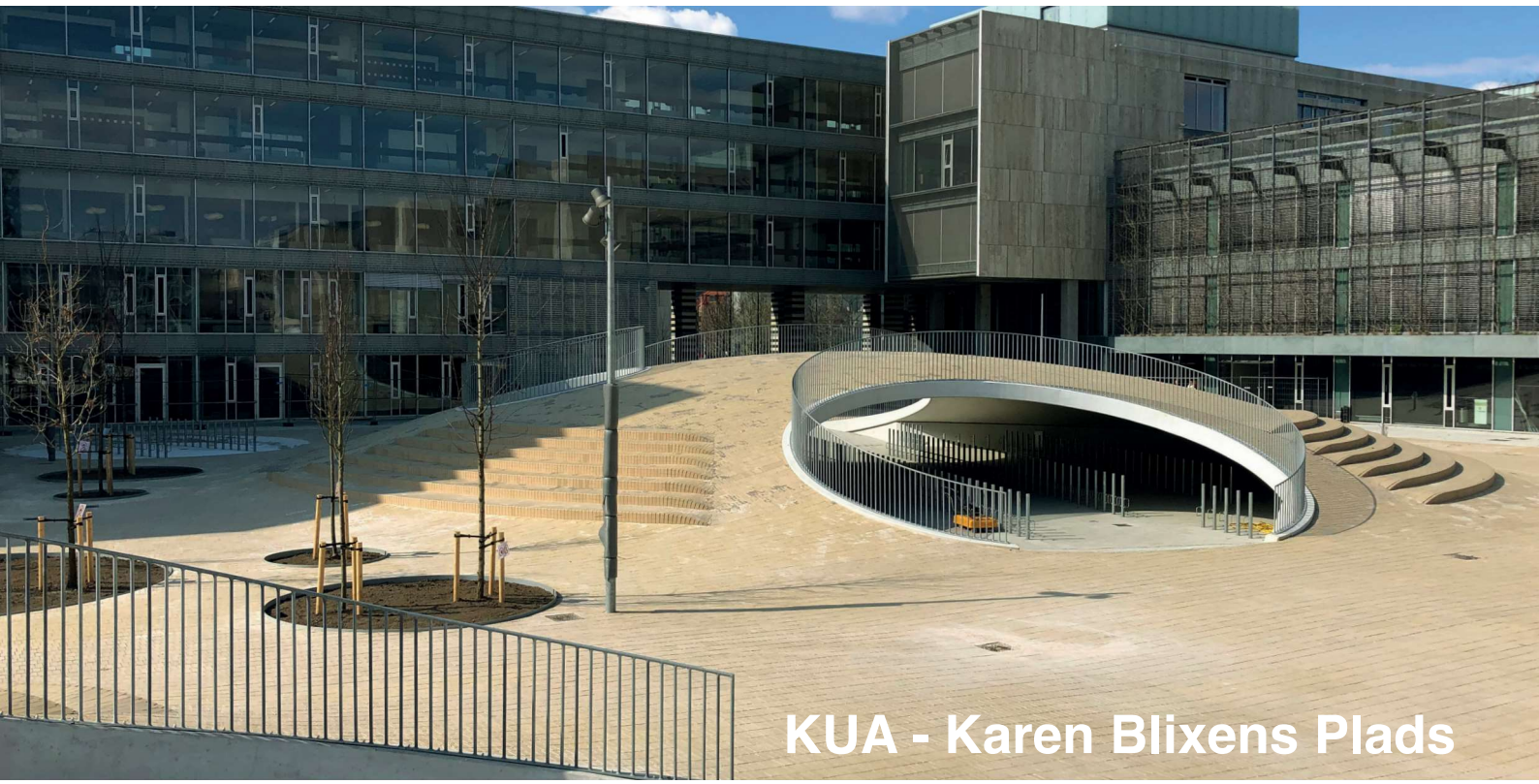

KUA - Karen Blixens Plads

Arkitekt – COBE Architects
Udførende – P P Landskab
Produkt – Cremehvid stavklinke

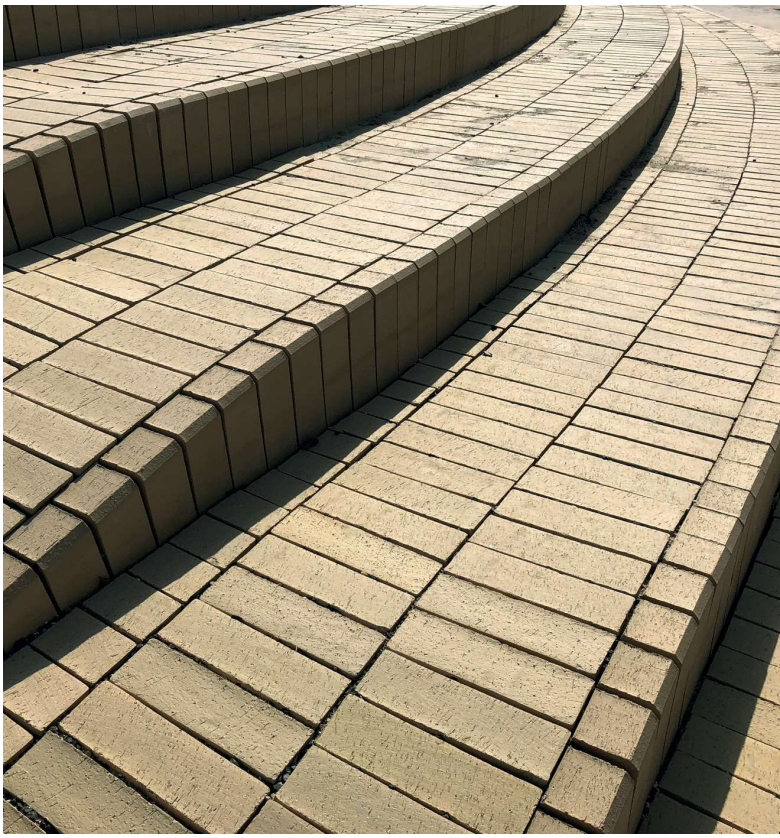

STEFFEN STEN

www.teglklinker.dk

WORK IN PROGRESS

Christina Capetillo

Dette nummer indledes af billedkunstneren Finn Larsens serie *Dagdrømmernes plads*. Finn Larsen har opbygget en praksis, hvor han gentagne gange lægger sin vej forbi et særligt område eller et sted i periferien af den by, han bor i. Han anvender sit kamera til at fastholde og registrere de forandringer, som finder sted, og bruger *genbesøget* som metode i sin kunst. Nogle gange sker forandringerne af sig selv, i kraft af vejrlig og årstid, andre gange på grund af dyr eller mennesker. Ændringerne i landskabet spejler ændringer i politik, æstetik og natursyn. I sin tekst reflekterer Finn Larsen over det, han ser finde sted omkring sig over tid. På sine ture indsamler han genstande, der sammen med kort, luftfotografier, brochurer og andet materiale bliver til *objets trouvés,* som ledsager fotografierne på hans udstillinger. I kraft af sit insisterende og debatterende udtryk holder projektet os fast på, at vi skal huske at spørge ind til, hvordan dét, vi skaber, opleves af andre, ikke kun undervejs, men også når projektet er afsluttet og bliver til den nærværende hverdag for dem, der lever i det.

NOAA Architects viser sit smukke og tætte projekt til Munkestræde i Svendborg, som er igangsat af kommunens områdefornyelse *Liv i min by.* Overgangszonen mellem Møllergade og vandet, der tilbage i 2010 blev udpeget som et centralt, omend overset, transitområde i en strategirapport af Gehl Architects, er kendetegnet af markant topografi med op til 13 meters terrænspring. Trappeforløbet i Munkestræde forbinder, på samme måde som Havnetrappen af Kristine Jensens Tegnestue, Toldbodvej med Møllergade. Hvor Havnetrappen fremstår grøn, landskabelig og spatiøs, er Munkestræde et oplevelsesrum af en anden karakter – et *fast,* urbant og historiefortællende rum med høj taktilitetsgrad og nære referencer til de omkringliggende bygninger. At Svendborg tilbyder sine gående sådanne former for rumlig variation er glædeligt, og forhåbentlig vil byen med den kunststrategi, der er udfærdiget sammen med rækken af byrumsprojekter, fortsat lade både store og mindre tegnestuer og andre aktører være med til at revitalisere området mellem havnen og bymidten.

De to artikler er eksempler på noget af det indholdsstof, som LANDSKAB vil betone fremover: *Kunstprojekter*, der forholder sig kritisk, kommenterende og konkret til landskabet og det offentlige rum, så vi gennem en kunstoptik kan anskue steder og projekter på andre og nye måder. *Nye landskabsarkitekturprojekter* præsenteret af store og små tegnestuer, tværdisciplinære samarbejder eller bygherrer, som fx en kommune, der giver os indblik i, hvilke problemstillinger der arbejdes med, og hvad der udvikles i faget.

Et andet vigtigt emne vil være *kulturarv og landskabshistorie,* og således giver Frode Birk i sin artikel et historisk rids af begivenhederne, der har formet *havernes have*, Yuanmingyuan i Beijing, til det landskabsrelikt, der møder os i dag. Frode Birk har indgående kendskab til den kinesiske kultur og tradition, og han beskriver, hvordan det gamle sommerpalads er blevet en mindepark, der erindrer den moderne kineser om fortidens voldelige destruktion af kulturværdier og -landskaber. Artiklen minder os om, at et historisk såvel som et samtidshaveanlæg kan være politisk, en vinkel som LANDSKAB vil udfolde yderligere i fremtiden.

For at vi kan dele de bøger der på tværs af faggrupper og generationer skaber viden og insigt i vores fag, kommer afsnittet med *Bogomtale* med eksempler på bøger, der er prægnante og kan inspirere rumligt som grafisk, bøger der er forskningsbaserede, og bøger som er instrumentelle.

Afslutningsvis introduceres et nyt format i LANDSKAB – *Feltnoter*, en mulighed for alle til at indsende observationer i form af fotografier eller skitser fra rejser til steder og landskaber ledsaget af en kort refleksion eller beskrivelse. På en tur til USA oplever Lasse Sehested Skafte, at han må bruge en anden metode til at udtrykke sin oplevelse af forbindelsen mellem det menneskeskabte og naturens kræfter. I stedet for en række singulære indramninger skaber han ét langt billede gennem at dobbeltesponere på en rulle film og indlejrer derved tid og landskab i hinanden.

For at afspejle den store tidshorisont i landskabsfaget mener jeg, det er centralt at skrive på tværs af historien og ikke alene ind i tidsånden. Derfor er det mit ønske at udvikle LANDSKAB omkring en grundstruktur, der indeholder *fortolkninger af FORTIDEN*, med bl.a. genbesøg i LANDSKABS arkiv, fokus på det historiske materiale og natursynsudviklingen; *formidlinger af SAMTIDEN*, i et spænd fra bl.a. projektmetode- og poetikbeskrivelser til havebesøg og interviews; og *forestillinger om FREMTIDEN*, med præsentation af ny viden, fremtidsforskning, imaginationer og ideprojekter.

Når I indsender artikler, note- og temaforslag, rejsedokumentation, bogomtale, forskningsresultater, konkurrencemateriale m.m, er I med til at sikre, at LANDSKAB gengiver fagets kompleksitet. Målet er at skabe et tidsskrift, hvor arkaiske haver møder samtidslandskabet, og vi er fælles om tanker om fremtidens udfordringer og muligheder. *CC*

DAGDRØMMERNES PLADS

Finn Larsen

Jeg bor i Lindängen i Malmö, den sydlige udkant af byen.
Boligblokke fra 70erne.
Det var dengang Sverige byggede boligmanglen væk.
En million boliger på et par årtier.
Gode lejligheder, og ret billige.
Men nogle af ejendommene er blevet handlet mellem mere og mindre seriøse investorer.
Butikscentret er gennem en årrække blevet prægtigt misvedligeholdt.
Af en dansk ejendomsspekulant.
Status: et område med ry for sociale problemer.
I Danmark ville det nok blive kaldt en ghetto.

Mellem Lindängen og Yttre Ringvägen:
Lindängelund.
Åbent land med planer.
Botanisk have og rekreationsområde.
Fint nok!

Det startede med Millennieskogen, første del af den botaniske have.
Der blev plantet 1000 træer i anledning af årtusindskiftet.
Borgere i Malmö donerede en stor del.
Alle markerede med nummerskilt.
Området blev passet nogenlunde i nogle år.
Selv om kodriverne blev klippet med græsset hvert forår.
De hedder gullvivor på svensk og er egentlig fredede i Skåne.
Men rutiner er jo rutiner.

Så blev det 2013, og der gik hip landskabsarkitektur i den.
Nu skulle det hele helst være specielle nåletræer.
En eksotisk urtidsskov med stamtavle tilbage til dinosaurerne.
Træerne blev plantet i et tykt lag ny jord med fiberdug over.
Helt tæt op ad millennie-træer af forkert race – eg, tyrkisk hassel, ægte kastanje og magnolia for eksempel.
Som om de ikke fandtes.
Mange af de eksisterende træer landede i dybe huller med et dobbelt lag fiberdug.
Et nyt og effektivt vandingsanlæg sikrede, at de stod i vand, også når det ikke regnede.

Vandingsanlægget er lidt for effektivt.
Mange af de nye nåletræer døde også af for meget vand.
Så der måtte 800 meter drænrør til.
Entreprenøren har kun store maskiner, så det blev med håndkraft.
Polske arbejdere til 100 kr. i timen.

Vinteren 2017-18 viste det sig, at fiberdug skaber et genialt miljø, set fra mosegriseperspektiv.
Huller og gange under tag, rundt til alle trærødder.
Godt beskyttet mod musvåger, som elsker mosegrise.
Mosegrise diskriminerer ikke. For dem er en trærod en trærod – stamtavle eller ej.

Det, der ser ud til at klare sig bedst, er de hjemmehørende. Som birk og pil.
Men de rangerer længst nede i hierarkiet, så de aflives rutinemæssigt.
Udtynding, roundup og rundbarkning.

En arbejder lavede noget, jeg ikke forstod meningen med.
Skældte mig ud, da jeg fotograferede.
Lidt efter kom han, og sagde undskyld og forklarede sig:
Jeg føler mig ydmyget af det, jeg har fået bud på at lave.
For jeg ved, at det er fagligt forkert.

Der er fine områder i Millennieskogen, og for nylig så jeg en ræv.
Måske kan den tage sig kærligt af mosegrisene.
Hvis den kan få hul i fiberdugen.

Med jævne mellemrum kommunikeres det, at nu skal der gang i arbejdet med den botaniske have igen.
Startende med en udredning.
Årstal for indvielse forsvinder stadig længere ud i horisonten.

Men rekreationsområdet da?
Søen er der, og den kan blive fin, hvis den får lov til at vokse naturligt til.
Hvilket der dog ikke er noget, der tyder på.
Buske ryddes flittigt, og græsset klippes som rutine helt ned til vandkanten.
Plastrør, der var blevet til overs ved dræningen, røg en tur gennem græsklipperen flere gange.
Jeg samlede nogle af stumperne op efter et par måneder.
Søen har faktisk et interessant fugleliv, som vi er mange lokale, der følger.
Men også rekreationsområdet blev udsat for hippe planer.

I 2015 fandt jeg på det lokale bibliotek en lille folder, der var fyldt med mange rigtige ord:

TERRASSERNA.

Jeg havde i nogen tid set svært gennemskuelige anlægsarbejder i den del af Lindängelund, som ligger nærmest Lindängen.

Den lille folder gav en slags forklaring på, hvad det var, der foregik.
Noget af det, i hvert fald.
Så den blev fast inventar i cykelkurven, når jeg var på tur i Lindängelund.
Igen og igen.

Der blev sat masser af hegn op. Vand, kloak og toilet.
De træer, der var kommet af sig selv, blev ryddet væk og nye plantet. Og frugtbuske.
Store grenbunker, kunstfærdigt formet som et hegn.
Om en mødeplads og til pindsvin, sagde skiltet.

Det var ikke for hvert eneste træ, busk, indhegning, at der var et skilt. Men næsten.
Om hvordan dette træ, denne busk, denne indhegning bidrager til Malmøs og Lindängens innovative, langsigtede og bæredygtige udvikling.
Delagtig- og mangfoldighed.
Malmøboernes trivsel og kundskab.
Mødepladser her og der og alle vegne.

Nogle skolebørn satte cirka en kartoffel hver.
Kommunalt ansatte passede dem over sommeren.
Sent på efteråret kom kartoflerne op igen, med børnenes deltagelse.
Skiltet lovpriste værdien af, at børn lærer at dyrke.

I et hjørne findes Vårsångens odlingslotter – kolonihaver uden hus.
Her dyrker mange af de lokale deres grøntsager.
Trives og mødes.
Godt sted at studere havekultur fra hele verden.
Man må betale lidt for sin lot, og må selv sørge for hegn og kasser til haveredskaber.
Mens de hippe alternative projekter ved siden af fik hegn og kasser leveret kvit og frit.

Nogle af dem fik også et klækkeligt projekttilskud fra kommunen.
Med tilhørende skilte om bemærkelsesværdig alternativisme.
Den syntes mest at bestå i, at interessen hurtigt forduftede.

En affaldsplads med sortering – behørig skiltet, naturligvis.
Men ingen havde åbenbart tænkt på, at containere skal tømmes, så ret hurtigt blev forskellen på skiltets vision og virkeligheden åbenlys.
Efterhånden forsvandt de forskellige containere og blev erstattet af én til det hele.
Med fire meter højt hegn om og lås – indtil hegnet en dag forsvandt.
Men containeren bliver vist tømt af og til.

I en erklæret helsehave, et fint lille hus og skilt med fine intentioner.
Mødeplads.
Stort drivhus kom til, men forsvandt igen i løbet af få måneder.
Andre huse med forskellige skiltede funktioner blev bygget andre steder.
Der blev etableret en bålplads med kampesten og træstammer til at sidde på.
Og en obelisk.

Så kom der nogle avisskriverier.

Obelisken var vist kommet til gennem et uortodokst initiativ fra en kommunalt ansat.
Og man havde glemt at søge byggetilladelse til en barak til brug for en erhvervsskole.
Avisen var tilfreds, da den formastelige blev fyret og barakken fjernet.
Relativt ubemærket er det, at nogen har deponeret giftigt affald i området.
Den sag er fortsat under intern udredning i kommunen.

Obelisken er der stadig, men det er næsten også det eneste.

Stille og roligt forsvandt husene.
De begejstrede projektarbejdere forsvandt også.
Den fine toiletbygning blev erstattet af et profant festivaltoilet.
Bålpladsen blev fjernet. Stenene skulle bruges et nyt sted.
De folk, der hentede dem, rystede på hovedet.

I vinteren 2017-18 kom der nye skilte op:
Området skal ryddes – hvis I har noget her, så fjern det.
Store maskiner kom og flåede hegn og vandinstallationer op, hulter til bulter.
Pindsvinene blev sagt op, og grenbunkerne fjernet.
PEAB-folkene rystede på hovedet.

Det sidste hus, det fra helsehaven, kom kørende forbi på en blokvogn en dag, hvor jeg stod og ventede på bussen.
Jeg genfandt det længere vestpå – hos det seneste hippe projekt. Stadsbruk.

I Terrasserna gik der to-tre år.
Fra folderen udkom, og skiltene med de store visioner blev sat op.
Til alt var fjernet igen.

Udstillingen, *Dagdrömmarnas Plats*, er en del af projektet STADENS NATUR OCH LANDSKAB, en fotobaseret kunstnerisk undersøgelse igangsat i 2009. Projektet fokuserer på Malmø af den, principielt tilfældige, anledning, at det er her jeg bor og arbejder.
Finn Larsen, billedkunstner

Fotogalleri Vasli Souza
Gustav Adolfs Torg 10B
21139 Malmø

MUNKESTRÆDE I SVENDBORG

Ole Smith og Pernille Bisgaard

Munkestræde, 5700 Svendborg
Realiseret: 2017
Bygherre: Områdefornyelse Liv i min By, Svendborg Kommune
Arkitekter: NOAA architects / Liv i min By
Arkitektmedarbejdere: Ole Smith, Pernille Bisgaard, Sanne Dalby, Jesper Jose Petersen
Ingeniør: Sweco
Totalentreprenør: Stougaard Anlæg og Pleje ApS
Foto: Ed Gumuchian

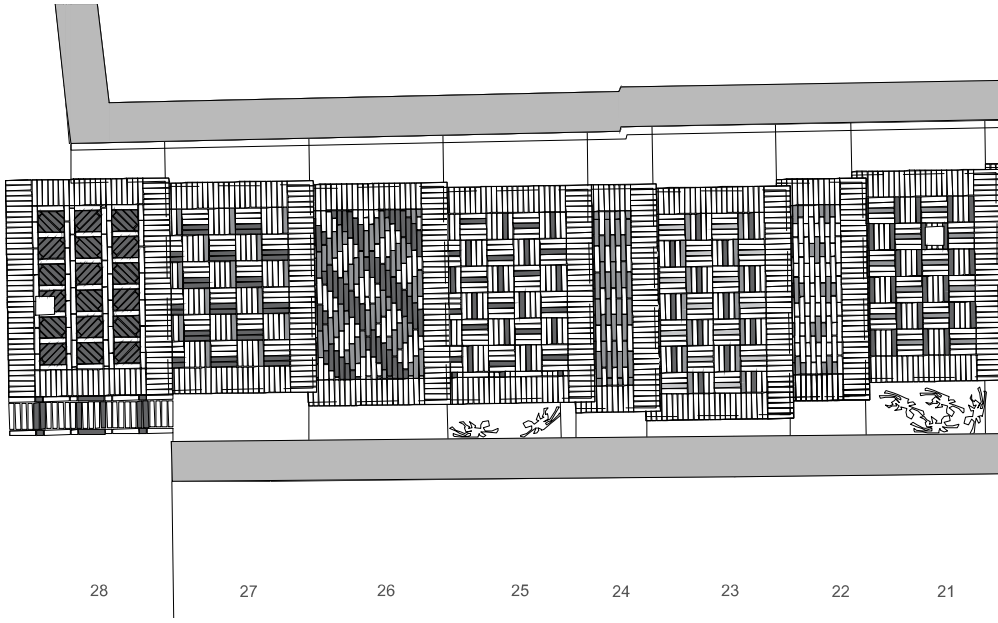

Det historiske Munkestræde i Svendborg fortæller historien om gråbrødre-munkenes gang mellem byens torv og klosteret fra midten af 1200-tallet. I 1875 blev klostret revet ned til fordel for en ny stationsbygning. I dag forbinder strædet bymidten med Klosterplads – som er byens stationsforplads.

Som bygherre ønskede *Liv i min By* at revitalisere det nedslidte stræde, og det var naturligt for NOAA at lade sig inspirere af historien og Frits Jørgensens bygning til Landbo Sparekassen, som flankerer strædet.

Trappeforløbet er 30 meter langt og består af 28 selvstændige trinflader konstrueret i tegl. Trinene er belagt med kulbrændte teglsten og udført i forskellige mønstre og farver, inspireret af signifikante facadeornamenteringer i Svendborg by. Andre mønstre er udført som moderne fortolkninger af klassiske forbandter.

For at respektere strædets historiske bygninger holder hovedparten af trappens trin sig fri fra strædets facader og giver plads til vandtrapper i begge sider. Adskillelsen mellem facadetegl og trappetegl, kombineret med at der mellem trinnene er tilbagetrukne fodspark i lys beton, betyder, at hvert trin opleves som en repetition af selvstændige teglskiver.

Trinene er i varierende bredde, og trappens kontur markeres af indirekte belysning placeret under trappens trin i begge sider. Dette tiltag får trappen til at fremstå som flyder den uafhængigt ned gennem strædet.

De eksisterende teglfacader belyses svagt nedefra og fremhæver taktiliteten i de 100 år gamle tegl, levende og varme.

Ole Smith og Pernille Bisgaard, arkitekter MAA

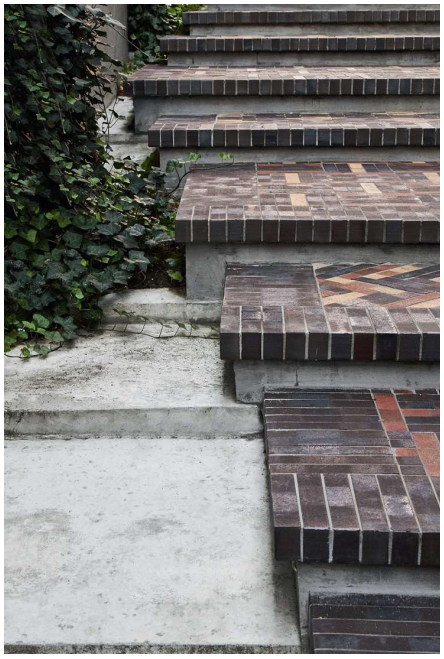

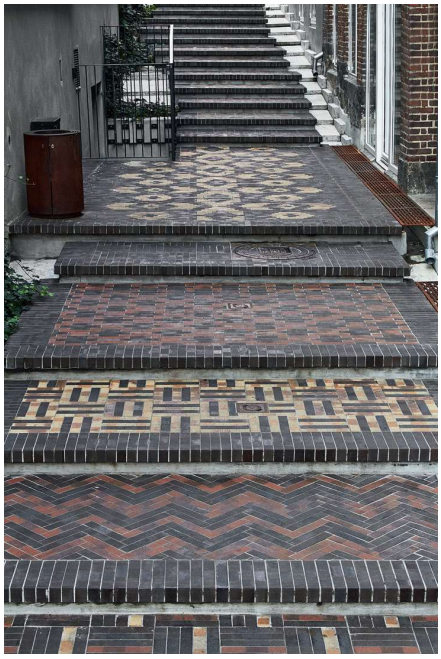

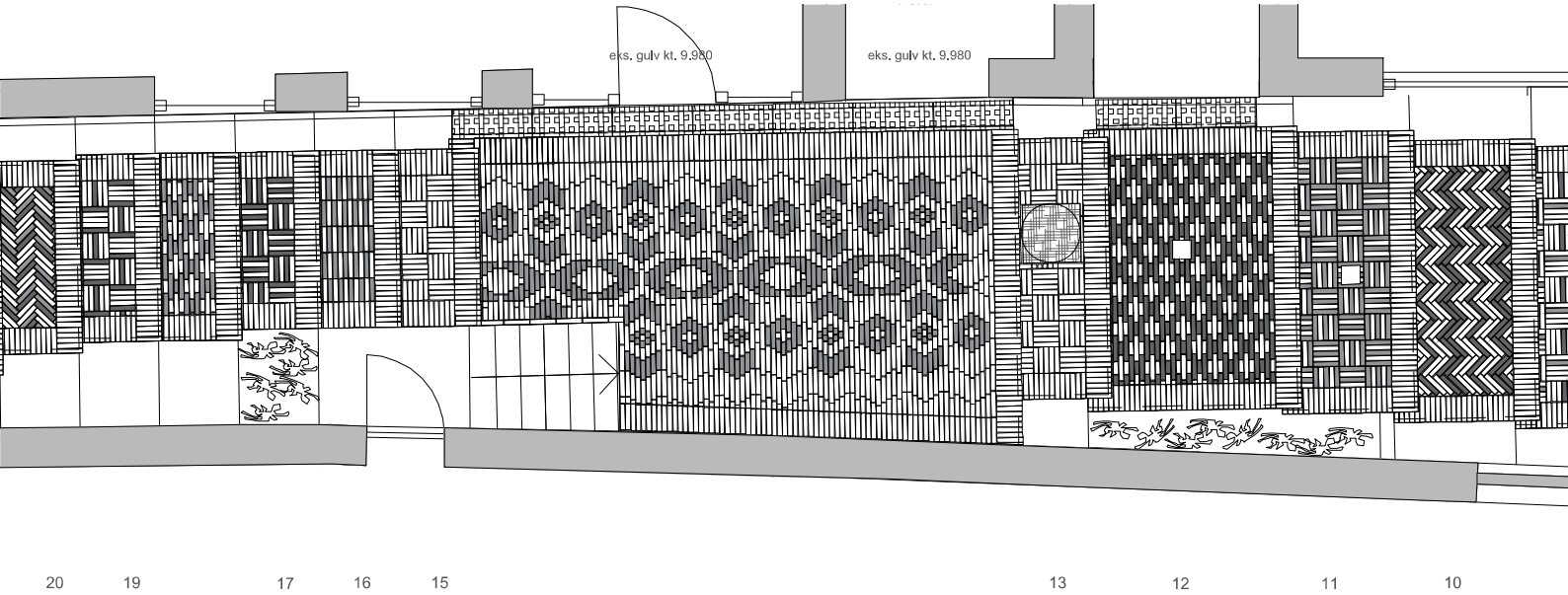
eks. gulv kt. 9.980
eks. gulv kt. 9.980
20
19
17
16
15
13
12
11
10

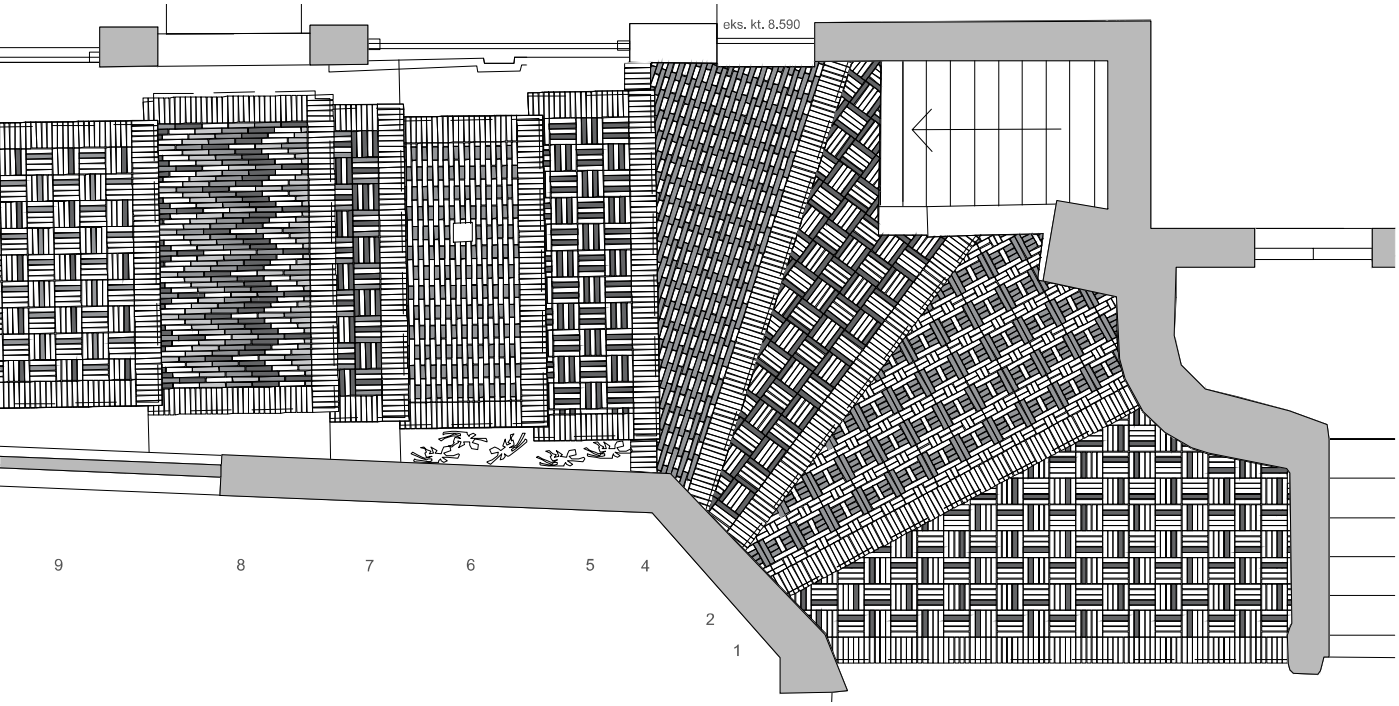
eks. kt. 8.590
9
8
7
6
5
4
2
1

YUANMINGYUAN – DET GAMLE SOMMERPALADS I BEIJING

Frode Birk

Yuanmingyuan blev påbegyndt i 1709 af kejser Kangxi (regeringstid 1661-1722).
Kangxis fjerde søn, kejser Yongzheng (regeringstid 1723-1735), påbegyndte en storstilet udbygning, ligesom Yuanmingyuan blev hans permanente opholdssted.
Den efterfølgende kejser Qianlong (regerede 1735-1796) fortsatte udbygningen, og i 1749 var den østlige Changchunyuan Park bygget, hvor kejser Qianlong senere opførte det europæisk inspirerede område Xiyanglou mod nord.
I 1774 var også den sydlige Qichunyuan Park opført.
Frem til midten af 1800-tallet fortsatte udbygningen af det kejserlige anlæg under de to følgende kejsere Jiaqing (regeringstid 1796–1820) og Daoguang (regerede 1820–1850).
I kejser Xianfengs regeringstid (1850–1861) blev de kejserlige haver og paladser vandaliseret og lagt i ruiner.

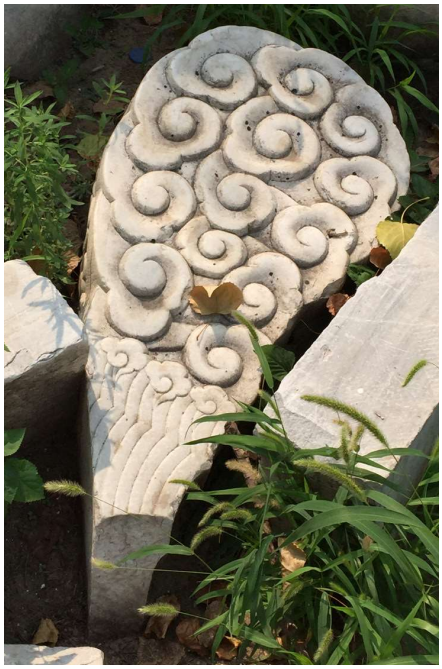

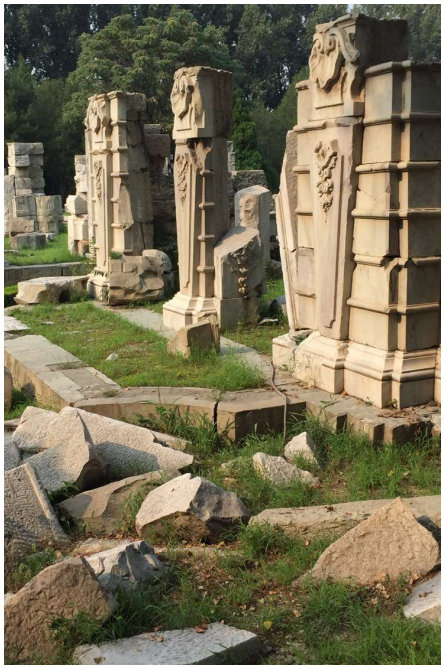

Nordvest for Beijings ubestridte centrum, Den forbudte By, ligger det, vi i dag kender som Sommerpaladset – på kinesisk Yiheyuan (Cheerful Harmony Garden). Nær Sommerpaladset ligger det oprindelige Sommerpalads, der nu kaldes Det gamle Sommerpalads, – på kinesisk Yuanmingyuan (The Garden of Perfect Brightness).

Dette er en fortælling om Yuanmingyuans storhed og fald. Yuanmingyuan var juvelen i det kinesiske kejserrige og betragtes som kulminationen på kinesisk havekunst og arkitektur. Qing-dynastiets kejsere byggede gennem generationer et stort landskabeligt kompleks af haver og paladser og berigede dem med en ekstrem værdifuld samling af kunst- og kulturskatte.

I dag fremstår Yuanmingyuan som parkanlæg med spredte ruiner, ødelagt i 1860 af franske og engelske soldater ved afslutningen af 2. opiumskrig.

Opbygning 1709-1860

Haver og landskab er inddelt i tre forholdsvis uafhængige, men indbyrdes forbundne, haver: Garden of Perfect Brightness (Yuanmingyan) er den vestligste og først anlagte; Garden of Eternal Spring (Changzhunyuan) er den østligste del, mens Elegant Spring Garden (Qichunyuan) er den sydligste og sidst anlagte del.

I dag anvendes Yuanmingyuan som en samlet betegnelse for det kejserlige kompleks af haver, landskab og bebyggelse, der i alt dækker et areal på 350 hektar. Qing-dynastiets kejsere boede her og styrede Kina fra Yuanmingyuan i mere end 150 år. Den forbudte By i Beijing blev primært anvendt til formelle ceremonier. Mere end 95% af det kejserlige kompleks var udført i kinesisk stil, arkitektur og tradition.

Den nordlige del af Changchunyuan-parken blev anlagt efter inspiration fra europæiske forbilleder. Kejser Qianlong havde set stik af vestlige anlæg i rokokko- og barokstil, og anlagde denne del med paladser, templer, volierer, bassiner, broer, fontæner, et udendørs teater – og en labyrint!

Det europæisk inspirerede område er – ironisk nok – i dag det mest synlige, da dette opførtes i stenmaterialer, primært marmor. Den kinesiske del var traditionen tro opført med bærende dele og tagkonstruktion i træ og var herved mere sårbar og lettere at ødelægge og brænde ned.

The Garden of Gardens

I samtiden blev de kejserlige haver benævnt som "The Garden of Gardens", og Yuanmingyuan blev betragtet som et mesterstykke og forbillede, der rummede essensen af traditionel kinesisk havekunst, byggende på mere end 2.000 års havetraditioner.
Landskabsplanen er tegnet af arkitektfamilien Lei. Til udformning af den europæiske del fik denne hjælp af italieneren Guiseppe Castiglione, bistået af franskmanden Michel Benoist som ansvarlig for fontæner og springvandsanlæg.

Landskabet blev designet med berømte landskaber fra det sydlige Kina som forbillede. Ønsket var at frembringe poetiske mindelser og stemninger fra Jiangnan-regionen (syd for Yangtze floden), hvorfra mange af Kinas berømte poeter og malere stammede.

Det er blevet diskuteret, om det kejserlige anlæg var at betragte som en "have" eller som et "palads". Yuanmingyuan blev i samtiden betragtet som et haveanlæg, deraf ordet "yuan" der betyder "have". Målet var at skabe planlagte, men naturligt udseende, haver og landskaber, at fremhæve særlige stemninger og udsigter som en miniature af det perfekte

Fotos/Photos Frode Birk

landskab. Iscenesættelsen af landskabet var langt vigtigere end de enkelte delelementer heri. Der var ikke tale om et naturligt landskab, men om et nøje konstrueret og bevidst designet forløb, hvor bjergpartier, søer og vandløb indgik i samspil med bygninger, der spillede en sekundær rolle.

Bortset fra det europæisk inspirerede afsnit var Yuanmingyuan ikke domineret af store paladser, men af serier af gårde og haver, hvoromkring bygningerne var placeret. I alt rummede Yuanmingyuan cirka 650 bygninger, der indgik i mere end 100 tematiske grupper med poetiske navne som for eksempel "Garden of Shared Pleasure", "Island of Heavenly Light", "Apricot Blossom Spring Villa", "Jade Terrace of Paradise Island", "Another Cave of Heaven". Der var tale om haver og landskaber, bevidst arrangeret i "naturlige" omgivelser, nøje designet med søer og vandløb, broer, promenader, stensætninger, beplantninger, pavilloner og pagoder. Hvert kompleks var udformet med henblik på at skabe seperate rum og udsigter, samtidig med at de indgik i en landskabelig helhed med åbne kig til bjergene mod vest.

I kinesisk havekunst betegnes dette som "Jie Jing", der kan oversættes til "lånte udsigter". Den kinesiske havearkitekt Ji Cheng (1582-ca.1642) skriver i sin bog *Yuanye* (*The Art of Making Gardens)* fra 1631, der betragtes som verdens første monografi indenfor havekunsten, at når man designer en have, så skal man forstå at låne fra det omgivende landskab, tilpasse sig til topografi og omgivelser og opnå den rigtige proportionalitet, så betragteren vil opleve det som et naturligt værk.

"Haven er skabt af den menneskelige hånd, men skal fremstå som skabt af himlen". (Citat Ji Cheng).

Kilder om havernes visuelle udtryk.

Hvordan så det kejserlige anlæg så ud? I et brev fra 1861 beskriver Victor Hugo stedet:

"This edifice, as enormous as a city, had been built by the centuries, for whom? For the peoples. For the work of time belongs to man. Artists, poets and philosophers knew the Summer Palace; Voltaire talks of it. People spoke of the Parthenon in Greece, the pyramids in Egypt, the Coliseum in Rome, Notre-Dame in Paris, the Summer Palace in the Orient. If people did not see it they imagined it. It was a kind of tremendous unknown masterpiece, glimpsed from the distance in a kind of twilight, like a silhouette of the civilisation of Asia on the horizon of the civilization of Europe".

Af gode grunde findes kun få samtidige øjenvidneberetninger, idet Yuanmingyuan var forbeholdt kejseren og hans hof. Til belysning af landskabets og havernes form og udtryk findes enkelte værdifulde kilder, bl.a. 40 tavler – "The Forty Views of the Yuanmingyuan" – udført i 1744 af kejser Qianlongs hofmalere. Disse tavler blev taget som krigsbytte af franskmændene i 1860, inden Yuanmingyuan blev ødelagt og brændt ned. (Tavlerne findes nu på Frankrigs Nationalbibliotek). Den europæiske del Xiyuanlou blev i 1783 afbildet på 20 forskellige kobberstik, udført af den kinesiske maler Yi Lantai.

Der eksisterer enkelte fotografier, taget af den italienske fotograf Felice Beato, som kom til Kina med den britiske hær, sandsynligvis som den første fotograf der besøgte Beijing.

Destruktion – 1860

Ved afslutningen af 2. opiumskrig i begyndelsen af oktober 1860 havde de vestlige tropper nedkæmpet al kinesisk modstand og indta-

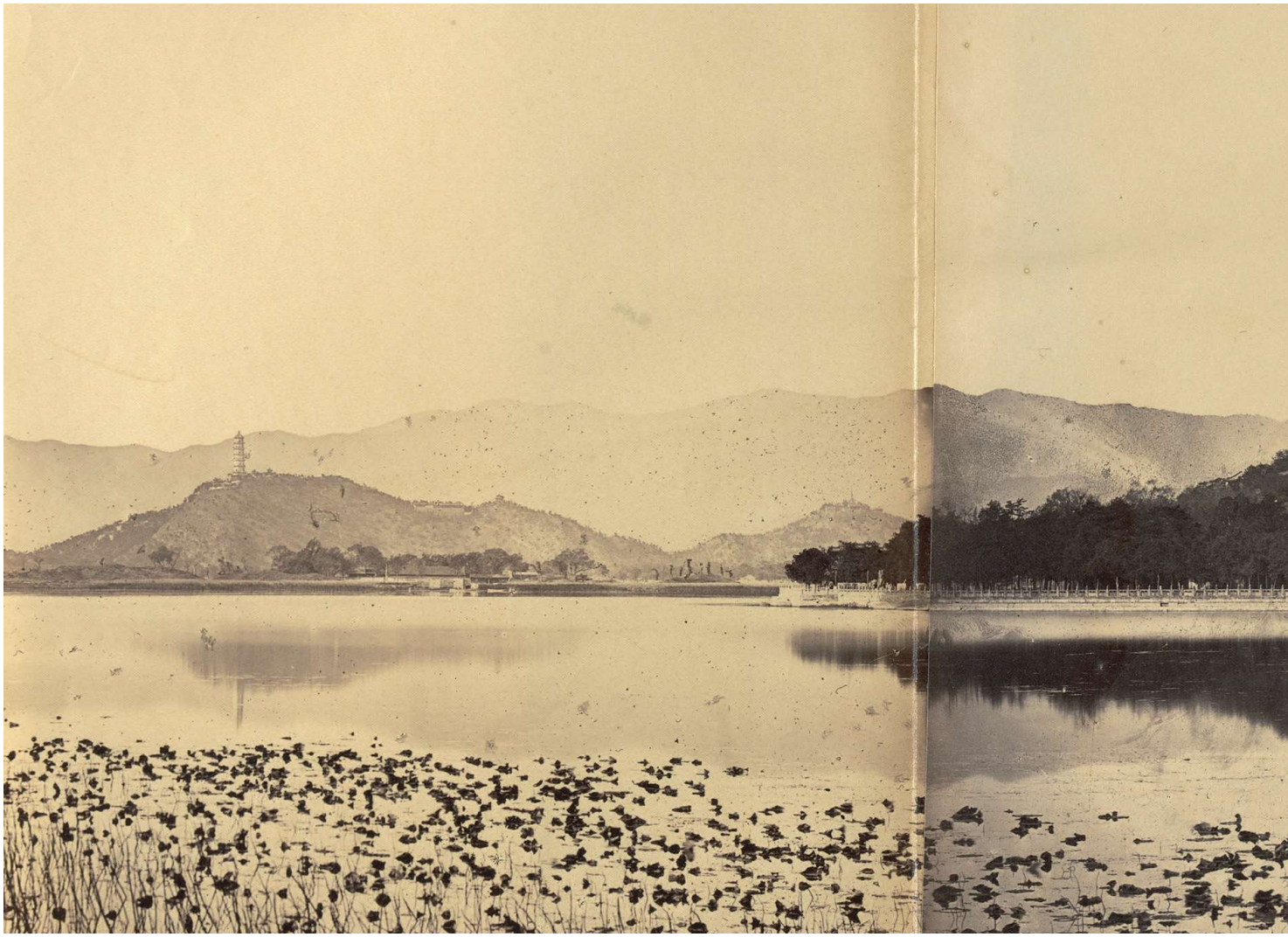

get Beijing. Kejser Xianfeng og hans følge var flygtet, og kun eunukker og tjenestepiger var tilbage på det kejserlige palads. Det er derfor ikke muligt at forklare den efterfølgende destruktion af Yuanmingyuan ud fra militære hensyn. Den 6. oktober 1860 nåede franske styrker frem til Yuanmingyuan og plyndrede paladserne for alle deres værdigenstande, antikviteter og kunst. Det som ikke blev stjålet blev ødelagt. Tre dage senere forlod de franske styrker Yuanmingyuan og gik tilbage mod det forsvarsløse Beijing.

Den 18. oktober beordrede englænderne total destruktion af det kejserlige anlæg, og raserede fuldstændig det gamle sommerpalads i Beijing. Der deltog 3.500 britiske soldater i at sætte ild på stedet, og branden rasede i tre dage. 300 eunukker og tjenestepiger, der havde gemt sig for angriberne i aflåste rum, omkom sammen med paladsbygninger. Kun enkelte bygninger i fjerntliggende arealer overlevede branden.

Kort efter sommerpaladsets ødelæggelse arrangerede englænderne og franskmændene en triumferende march til centrum af Beijing i en procession, der symboliserede britisk og vestlig dominans – og kinesisk ydmygelse. Snart efter forlod briterne og franskmændene Beijing, og dermed indledtes den periode, der i Kina ofte benævnes som "ydmygelsens århundrede".

De otte! – år 1900

Troen på, at Yuanmingyuan kunne genrejses, fik en kort renæssance, da kejser Tongzhi i 1873 besluttede at genetablere Det gamle Sommerpalads. Det kejserlige hof manglede dog ressourcer, og allerede i 1874 blev projektet sat på standby. Enkelte bygninger i kinesisk stil der havde overlevet brandene, var forinden blevet istandsat.

Vestlig indflydelse i Kina op mod år 1900, skabte i stigende grad grobund for nationalisme og folkelig modstand. Grundet oprørernes brug af traditionel kinesisk kampsport blev oprøret af europæerne kaldt *Bokseropstanden*.

En alliance af otte lande – *The Eight Nations* (Japan, Rusland, Storbritannien, Frankrig, USA, Tyskland, Italien, og Østrig-Ungarn) slog oprøret ned og invaderede Beijing. Kejseren flygtede, og paladset blev igen komplet ødelagt. De fleste af de bygninger og haver der havde overlevet plyndringer og brande og var blevet restaureret af kejser Tongzhi, blev nu brændt og ødelagt af "de otte".

Mange kinesere er i dag af den opfattelse, at det var "de otte", der stod bag ødelæggelsen af Yuanmingyuan, og man kan sige, at de slog sømmet i kisten. Med denne anden bølge af hærgen og destruktion var Yuanmingyuan – og Kina – totalt ruineret, og alle forhåbninger og drømme om genopbygning af Yuanmingyuan var sønderskudt.

1900 – 2018

I perioden efter Bokser-opstanden og kejserdynastiets fald blev det ruinerede landskab forladt, og brugt som landbrugsland af lokale farmere. Samtidig tjente Yuanmingyuans ruiner som byggematerialer for de lokale, hvor hele bygninger blev udført med materialer taget fra Yuanmingyuan, og nye huse blev smykket med skulpturer og arkitektoniske elementer fra tomten.

Den republikanske periode og senere kulturrevolutionen bidrog yderligere til nedbrydning af Det gamle Sommerpalads, idet kommunisterne lagde afstand til enhver erindring om den kejserlige fortid. Det har siden ændret sig, og i 1980 blev området beskyttet

af regeringen og udpeget som kulturelt og historisk værdifuldt sted. Efterfølgende har bestræbelserne været rettet mod at opretholde Yuanmingyuan som en mindepark for mere end 300 års turbulent kinesisk historie.

Tilgroede søer og vandløb er blevet udgravet, ligesom udsigtspunkter og oprindelige sigtelinjer ved at fjerne vegetation er genskabt. Enkelte af de ruinerede bygningsdele såsom soklen af The Huohua Stone Boat (Place of Unique Beauty/Bieyou Dongtian) er blevet renoveret, og den muromkransede Wanhuazhen-labyrint med den ottekantede pavillon i centrum er genopbygget.

Efter Kinas økonomiske genopblomstring har der været forskellige forslag og planer for total genopførelse af de kejserlige haver, men de er alle stødt på grund med den begrundelse at de vil ødelægge vigtige levn af nyere kinesisk historie.

Det 350 hektar store område fremstår i dag som tæt bevokset med stor artsrigdom for flora og fauna. Ud over at tjene som vigtig dyre- og plantehabitat er det kejserlige parkområde i dag en væsentlig modpol til storbyens hektiske liv, som en fredfyldt grøn oase for storbyens borgere.

På den måde har kejserens landskabshave fået ny værdifuld betydning for kineserne.

Aktuelt

Ødelæggelsen i 1860 af landets smukkeste haveanlæg og palads er den dag i dag et meget følsomt og smertefuldt emne, der har skabt grobund for eftertidens nationalisme i Kina. Destruktionen af paladset og haverne er af mange kinesere – samt af udenlandske observatører – blevet set som en barbarisk og kriminel handling. Yuanmingyuan er blevet et symbol på fremmede magters undertrykkelse af Kina i det 19. århundrede og fremstår som billede på den uretfærdighed, der overgik landet med tyveri og destruktion af nationale kunst- og kulturværdier. I dag indgår ruinerne som et uddannelsessted for "patriotisk læring og stolthed" som en påmindelse om, hvad der skete.

Nu fremstår Yuanmingyuan-parken i en vekselvirkning mellem åbne søer, omkranset af træ- og buskbeklædte høje. Indimellem dukker der de fineste og smukt dekorerede marmorstykker frem af søjler, broer, afsatser, pilastre, trapper, fontæner og bassiner, der giver en fornemmelse af, hvilket righoldigt og enestående anlæg der har været tale om.

Ruinerne af det gamle sommerpalads er åbent for publikum hele året rundt og besøges dagligt af tusindvis af kinesere. Flere af søerne er delvist dækkede af lotusblomster, som kineserne elsker. I kinesisk kultur repræsenterer lotusblomster en unik form for skønhed – symboliserende sindets renhed – som blomsten der udfolder sig lysende smukt trods dens oprindelse i den mudrede dam.

Frode Birk, landskabsarkitekt MDL

Foto/Photo: Felice Beato, "View of the Imperial Summer Palace Yuen Ming Yuen After the Burning, Taken from the Lake, Peking, October 1860", Digital image, The Museum of Modern Art, New York/Scala, Florence, 2019

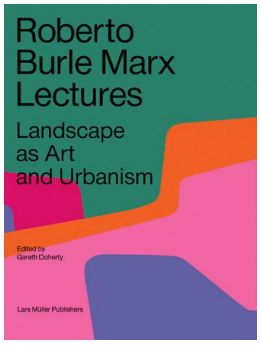

replacing it with "architect." [pp. 145–49] His successor as director of the studio, Haruyoshi Ono, affirmed that this was typical of Burle Marx, explaining that Burle Marx was very sensitive to being called a landscape gardener, rather than a landscape architect. Burle Marx cringed at this term, especially later in life: he considered it a discourtesy.[40]

Practice

Burle Marx practiced his landscape architecture mostly in Brazil, where to this day there is still little formal landscape architectural education: disciplinary training frequently comes through professional practice and is often self-taught, as it was for Burle Marx. Training for landscape architects is still mostly subsumed within schools of architecture and urbanism. Burle Marx's background in the arts placed him outside that particular professional coterie, unlike his mentors and contemporaries such as Niemeyer. In *The Landscape Architect in the World, Today,* Burle Marx calls for greater inclusion of landscape architecture within design education: "We feel that the teaching of these fundamental aspects should be emphasized in architecture and urbanism schools." [p. 230] It is notable that he did not call for new educational programs, but for reform of existing architecture and urbanism education to include more landscape architecture. We can deduce that Burle Marx supported the integration of design disciplines rather than their further separation, signaling his awareness of the breadth of skills needed to manage the ecological complexity of the design of the constructed environment. In doing so, he acknowledges the importance of the role of the architect and urbanist, a group from which he felt excluded. Clearly, by today's standards, Burle Marx's lack of formal education in landscape architecture would work against him, and may even preclude him from membership in professional institutes of landscape architecture internationally; yet, he was one of the most prolific and influential landscape architects of his day. In his lectures, as in his practice, Burle Marx challenged the professional boundaries and norms of landscape architecture. Burle Marx changed the center of landscape architecture by engaging from the peripheries; expanding and enriching the discipline.

In looking beyond professional limitations, toward the arts, urbanism, and ecology, Burle Marx succeeded in broadening the scope of the profession of landscape architecture and perceptions of it. Although highly honored for his contribution to landscape architecture worldwide, Burle Marx rarely studied the work of other landscape architects and avoided membership in professional institutes. At one stage, Roberto only had two landscape books—*Modern Gardens* by Sir Peter Shepheard and *Gardens in the Modern Landscape* by Christopher Tunnard.[41] Burle Marx admired the work of Lawrence Halprin and especially Luis Barragán. He knew little of Geoffrey Jellicoe's work but liked him as a person. His book collection developed

72

e Parque del Este
Caracas, 1956
Plan. Gouache, 49⅛ × 38 in (124.8 × 96.5 cm)

Burle Marx formspråk med egna ord

Gareth Doherty (red.): Roberto Burle Marx Lectures. Landscape as Art and Urbanism. Med inledning av Gareth Doherty och foto av Leonardo Finotti.
Lars Müller Publishers, 2018. 288 s. 270 kr. ISBN 978-3-03778-379-5.

Guilherme Mazza Dourado: Leaves in movement. The letters of Roberto Burle Marx. Journal of Landscape Architecture, 2017, nr. 3, s. 6-15. ISSN 1862-6033.

Den brasilianske modernisten Roberto Burle-Marx är en av 1900-talets främste landskapsarkitekter och hans stil är lika välkänd bland yrkeskollegor som den är karaktäristiskt egensinnig. Sedan tidigare finns hans enastående produktion presenterad i ett stort antal publikationer både på portugisiska och på engelska, men det är först nu som det också finns ett mera genomgripande engelskspråkigt material där han själv beskriver sin egen landskapsarkitektur. Detta omfattar dels en översikt av hans korrespondens med yrkeskollegor och dels en bok med hans samlade föreläsningar. Följaktligen framträder det hur han presenterade sina idéer både privat och offentligt. Här öppnar sig möjligheten att ta del av hans tankevärld, förstå hans intentioner och hur han arbetade. Med redogörelser för de principer som vägledde företagets gestaltningsarbete går det på ett intimt sätt att närma sig essensen i hans design.

Brevsamlingen

Burle Marx hade ett brett kontaktnät och brevväxlade regelbundet med landskapsarkitekter i Venezuela, Colombia, Kuba, Chile,

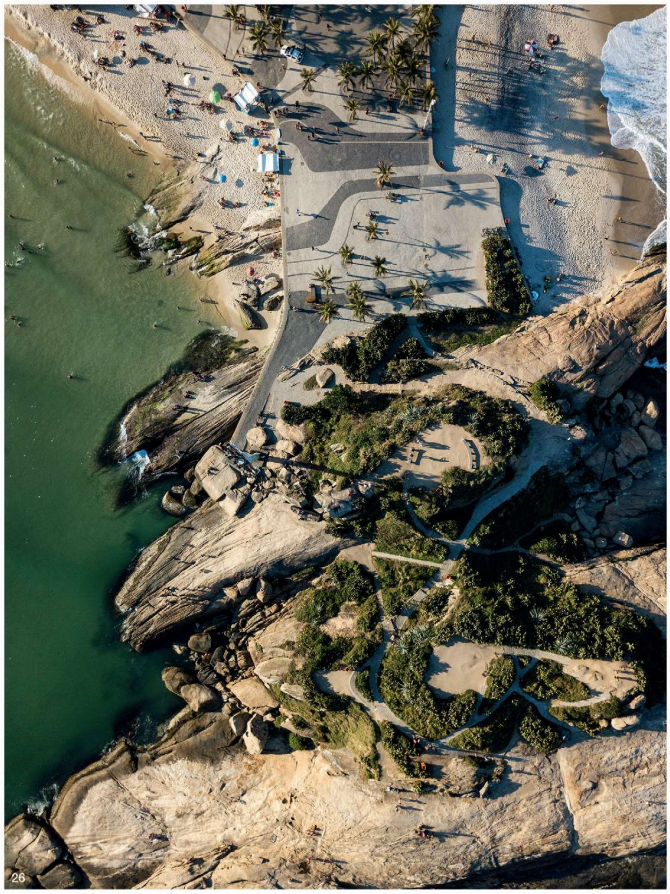

26

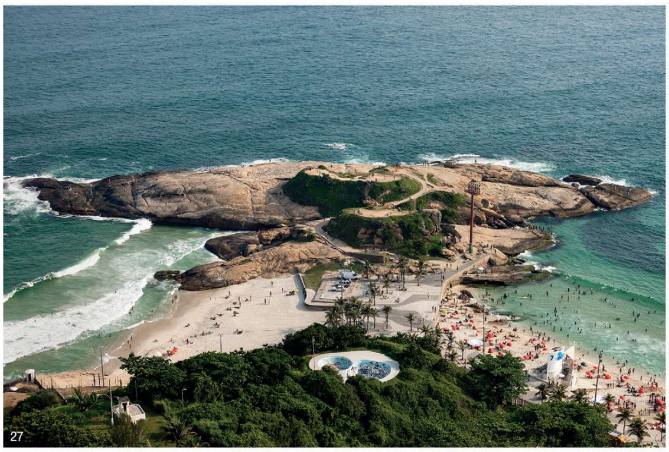

27

Uruguay och många andra länder. Hans korrespondens innefattar även skrivelser till och från amerikanska modernister som Garrett Eckbo, Lawrence Halprin, Thomas Church och sedan Ian McHarg. Sammantaget finns 2.000 brev bevarade från 1940-talet fram till hans död. Med anledning av ett forskningsprojekt har materialet blivit genomgånget i sin helhet, och i en artikel i JoLA presenterar arkitekturhistorikern Guilherme Mazza Dourado ett koncentrerat sammandrag av samlingen. Ett dussintal representativa citat som rör olika aspekter av Burle Marx arbete och intressen levandegör bilden av den legendariske landskapsarkitekten.

I breven finns omfattande uppgifter om framtidsplaner samt pågående och färdigställda projekt. Han framför åsikter, presenterar kritik av landskapsarkitektur och skriver om konstteori. Återkommande teman är hans växtinsamlingsresor och plantskola, liksom hans hem och landskapslaboratorium.

Föredragen

Ett annat betydelsefullt tillskott som belyser landskapsmodernistens arbete är hans föredragsmanuskript från åren 1954-91. Gareth Doherty har samlat ihop, redigerat och gett ut dem med titeln *Landscape as Art and Urbanism*. Boken består av tolv föreläsningar och en längre inledning som sammanfattar hans yrkesliv och bakgrund. Den är dessutom försedd med 58 högklassiga bilder av den internationellt kände fotografen Leonardo Finotti.

Föredragen har från början varit utarbetade för en engelskspråkig publik (med undantag av ett par stycken som är översatta från portugisiska). Burle Marx deltog under sitt långa yrkesliv i hundratals konferenser

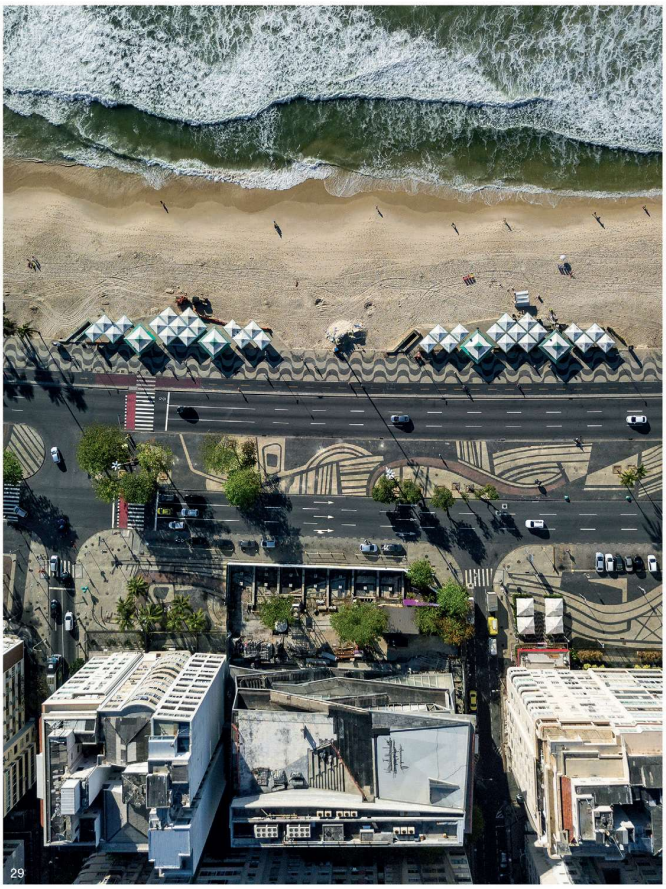

29

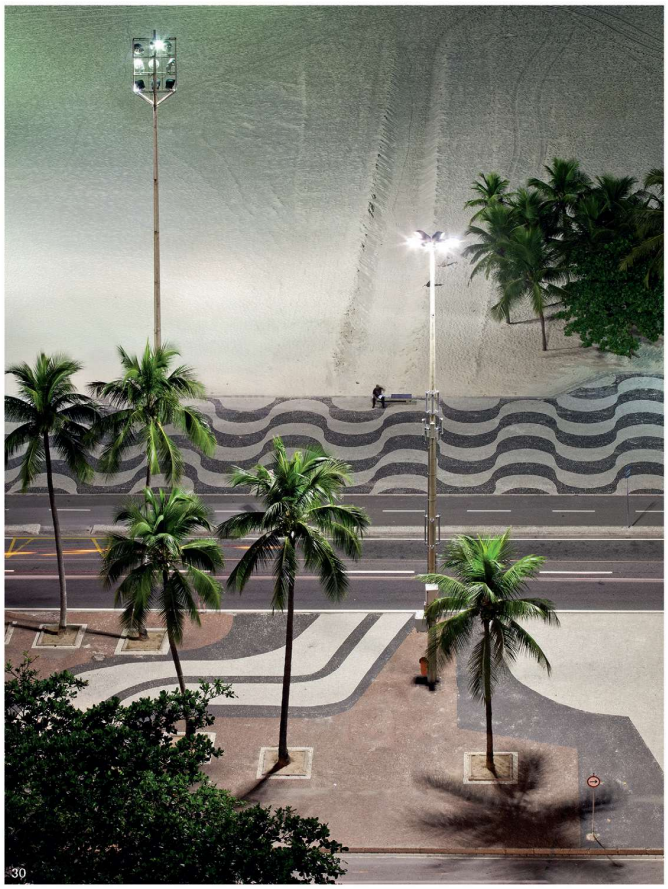

30

och presenterade sina tankar och idéer för publik på framträdande institutioner såsom Harvard, MIT, MoMA i New York och för American Society of Landscape Architects.

I flera av talen berättar han personligt om sin bakgrund och utveckling, anekdoter ur karriären och om sina projekt. Han återkommer ofta till kompositionsprinciper, estetik och växtmaterial, men redogör också för stadsplaneringens betydelse och beskriver landskapsarkitekturens sociala premisser. Vissa förvånas kanske över att den framåtskridande modernisten i flera föredrag kommer in på trädgårdskonstens historia, men han betonar betydelsen av att lära yrkets konventioner utan att för den skull vara bunden av dem. Han avslöjar också vad han själv inspireras av. Inlägget *Finding a Garden Style to Meet Contemporary Needs* erbjuder en koncis introduktion till hans tankar om landskapsdesign.

Teman för andra föreläsningar är hans arbete med storskaliga landskapsprojekt och möjligheterna med ljusdesign. Särskilt intressant är bidraget där Burle Marx redogör för sin ekologiska metod. Han arbetade ofta med hela växtsamhällen och med interaktionen mellan arter, samtidigt som han till stor del baserade sina kompositioner på en lokal flora. Växtbäddarna byggdes upp till att efterlikna villkoren för vegetationens naturliga nischer, med hänsyn till jordsammansättning och mikroklimat. Framgångarna med tillvägagångssättet kan tillskrivas hans omfattande biologiska och växtgeografiska kunskaper i kombination med stor fantasi och en estetisk skolning.

Boken

Redigeringen av boken är välgjord och sam-

tidigt varsamt utförd så att Burle Marx röst framträder i sin egen rätt. Varje föredrag är försett med förklarande noter som placerar in tankar och idéer i sitt rätta sammanhang. Texten är satt i ett typsnitt utan seriffer och de stycken han betonade i sina framställningar har fått en större teckenstorlek. Detta eleganta grepp framhäver det talade ordet i ett tryckt format, men det blir tyvärr svårare att hitta ett bra flyt i läsningen. Däremot skapar typografin möjligheter för att vid en snabb genombläddring hitta intresseväckande ingångar och uttrycksfulla citat. I slutet finns en lista med biografiska noteringar och ett ämnesindex gör det enkelt att hitta i materialet.

Roberto Burle Marx Lectures är i samklang med förläggaren Lars Müllers förfinade bokhantverk vackert formgiven i alla hänseenden.
Mats Daniel Nilsson, landskapsarkitekt, Göteborg

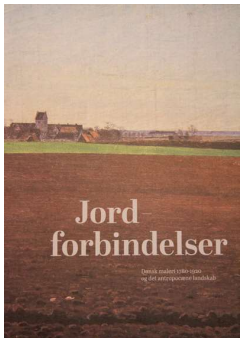

Registreringer af det danske landskab

Gertrud Oelsner og Gry Hedin (red.): Jordforbindelser. Dansk maleri 1780-1920 og det antropocæne landskab. Aarhus Universitetsforlag 2018. 196 sider. Rigt illustreret. 248 kr. ISBN 978 -87-7184-326-2

Indtil den 28. april 2019 kunne man, som anført i LANDSKAB 2 2019, side A18, på Den Hirschsprungske Samling se udstillingen Jordforbindelser. Dansk maleri 1780-1920 og det antropocæne landskab, der var en vandreudstilling, der tidligere har været vist på Faaborg Museum, Fuglsang Kunstmuseum, Ribe Kunstmuseum og nu sidst i København. Udstillingen blev til i et samarbejde mellem de fire museer, og hertil udarbejdedes ovennævnte publikation, der tager afsæt i de udstillede værker.

Bogen er afgrænset til perioden 1780-1920 og viser skildringer af det danske landskab af alle de kendte landskabsmalere fra denne periode. Sideløbende illustreres samme periodes mange tiltag for at registrere det danske landskab fra videnskabeligt hold, først og fremmest geologien, landskabsopmålingen og kortlægningen samt den topografiske registrering i form af landskabsprospekter fra forskellige egne.

Ud over den videnskabelige indsats illustreres også den forvandling, som landbruget har undergået i den nævnte periode begyndende med udskiftningen og skovforordningen, der inddelte landskabet i helt nye markstykker og udflyttergårde og med frie, selvstændige bønder, der tog udviklingen af jordbruget i egne hænder og udførte jordforbedringsprojekter med dræning og oparbejdning af jordens produktive egenskaber. Samtidig illustreres, hvordan industrialiseringen satte sit spor i landskabet i form af teglværker, grusgravning, kalkgruber og lignende. De fleste af disse aktiviteter blev ikke overset af landskabsmalerne –de så motiver i udviklingen og lærer os andre at se, at det ikke behøver at være skadeligt, at landskabet er i proces.

Herudover er der artikler, hvor perspektivet vendes om, idet 1800-tallets landskab og landskabsmaleri ses ud fra et intermedialt synspunkt. I artiklerne "Fra geologiske lag til landskaber. Alexander von Humboldts æstetiske og videnskabelige illustrationer" af Laura Søvsø Thomasen og "At tegne landet. Kortlægningens bidrag til den nationale landskabsforståelse i det lange 1800-tal" af Henrik Kragh Sørensen er det et tema at fremstille videnskabsmanden som kunstner. Især Humboldts geologiske illustration "Tableau physique" fra hans *Essai sur la géographie des plantes*, 1805, skal her fremhæves for dens kunstneriske kvalitet.

Et nyt syn på naturen

Bogen har (og udstillingen uddybede det) et andet spor, der ligger ud over den tidsmæssige afgrænsning, idet man inviterede et par samtidskunstnere, Camilla Berner og Rune Bosse, ind for at vise nogle udviklingsmønstre, der rækker op i moderne tid. Begge tilføjer en aktuel dimension på emnet med nye værker lokalt forankrede omkring de fire museer. Især Camilla Berner er interessant, idet hun med udgangspunkt i stifteren af Faaborg Museum konservesfabrikant Mads Rasmussens fine udsigtspavillon af naturmaterialer, der lå i Svanninge Bakker, har koncentreret sig om fire (der desværre kun blev til tre) forskellige pavilloner opført af naturmaterialer ved hvert sit museum med udgangspunkt i de invasive arter som nutiden lærer os at bekæmpe. Gyvel (fra Svanninge Bakker nær Faaborg), tagrør (fra Skejten ved Fuglsang Kunstmuseum), rynket rose (fra Vadehavet ved Ribe Kunstmuseum) og japansk pileurt (fra voldterrænet omkring Den Hirschsprungske Samling). Sidstnævnte fik ikke byggetilladelse.

Idéen er at illustrere vores frygt for at ændre det landskabsbillede, som vi kender. Hun synes at vise, at de invasive arter er en naturlig del af det gennemkultiverede, menneskeskabte landskab, der med lidt smidighed kan finde sin berettigelse ligesom alt det andet, vi trækker op af jorden til gavn for os selv.

Bogen er meget fokuseret på geologien og de spor, som mennesket sætter sig i jordlagene (de antropocæne spor). Det er da også udgangspunktet for Rune Bosses jordprøver fra samme museers naturområder og nærmeste omgivelser.

Om landskabsæstetik

Udstillingens landskabsæstetiske spor er interessant og uhyre væsentligt for moderne mennesker. Det er lidt synd, at man har afgrænset landskabsmaleriet til 1920, tre år efter der kom en naturfredningslov i Danmark, der netop tog afsæt i den æstetiske landskabsopfattelse – det skønne og det ejendommelige. Æstetikken er en uhåndterlig størrelse i lovgivningsspørgsmålet, for det er også et begreb i evig proces, og i dag er det stort set udryddet til fordel for mere målelige videnskabelige størrelser som bæredygtighed, truede planter og dyr. Bogens opbud af fremragende kunstnere synes at vise en ufortyndet kærlighed til det danske kulturlandskab med alt, hvad det indebærer af flid og fremdrift til samfundets gavn. Peter Hansens maleri *Pløjemanden vender*, 1900-1902, er et dejligt billede af den fede muld, men også et billede på den frie bonde, der knokler for at forbedre sin mark og gøre Danmark til det landbrugsland, der i mange årtier var vort største erhverv og vor berettigelse i international sammenhæng.

Dette billede er i dag vendt på hovedet. Bonden er i moderne øjne en giftspreder, der forurener grundvandet med alt sit kvælstof, og anses af mange for at være en trussel mod naturen. Natursynet kan ikke i et gennemkultiveret land som Danmark undgå at blive farvet af dette faktum. Men også her er naturen i proces, og der skal nok i højere grad fokuseres på løsninger frem for konstateringer, så landbruget fremover kan indtræde i den positive bevidsthed som det, der tegner vores landskab.

Hvis vi ser på den æstetiske landskabsopfattelse, som malerierne så smukt illustrerer, så forekommer det vigtigt at sætte forøget fokus på hverdagslandskabets æstetiske potentiale. Hvis den moderne malerkunst ikke påtager sig denne opgave, må det være en oplagt opgave for landskabsarkitekturen at stå vagt om det menneskeskabte landskabs umistelige æstetiske værdier, uanset de er i konstant udvikling. Det er en proces, men nogen skal styre den, og hvis ikke landskabsarkitekterne gør det, er det svært at forestille sig andre kompetente institutioner, der magter at tage hånd om landskabsæstetikken.

Lulu Salto Stephensen, kunsthistoriker, Fil. dr.

For oven: Peter Hansen, Pløjemanden vender, 1900-1902. Faaborg Museum. T. h. Camilla Berner, Under plov. Ligger land. Under himmel. Pavillon til Ribe Kunstmuseum, 2018. Foto: Camilla Berner
Top: Peter Hansen, Pløjemanden vender, 1900-1902. Faaborg Museum. Right: Camilla Berner, Under plough. Lies land. Under sky. Pavillon for Ribe Art Museum, 2018. Photo: Camilla Berner

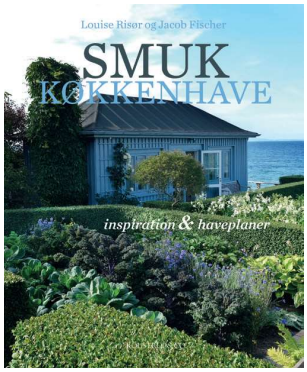

Kunsten at anlægge en køkkenhave

Louise Risør og Jacob Fischer: Smuk køkkenhave. Inspiration & haveplaner. Redaktør: Annemarie Lund. Forlag: Koustrup & CO, 2019. 200 s. 248 kr. ISBN 978-87-9315-943-3

Louise Risør og Jacob Fischer har skrevet en bog med ideer til, hvordan man indretter en SMUK KØKKENHAVE. Forfatterne ønsker at få flere mennesker til at anlægge køkkenhave, både for deres sjæls velbefindende, for fællesskabers og klimaets skyld. Jeg er enig i præmissen: alle mennesker, der har adgang til jord, bør dyrke den. Og jeg er enig i, at det for nogle virker helbredende at have fingrene i jorden.

Men det er faktisk mere grundlæggende, at der er klimaforandringer på vej. På konferencen "Sammen dyrker vi byen" i 2016 fremlagde professor Henrik Vejre, at klimaforandringer vil betyde, at det om få år ikke vil være muligt at producere den mængde grøntsager i Spanien, som der produceres i dag. Samtidig bliver vores breddegrader mere ideelle at producere på. Så kombinationen af nød (vi skal jo spise noget) og guld (den jord, som vi har adgang til) leder til, at vi skal dyrke mange flere grøntsager i Danmark. Louise Risør og Jacob Fischer peger på potentialet i villahaverne. Hvis mennesker opdager, hvor helende og givende det er at dyrke en have samtidig med, at de får øjnene op for, hvor smuk en køkkenhave kan være, så kan de ikke andet end at omlægge græsset på villagrunden.

Bogen er opbygget med tre hoveddele: gennemgang af 10 forbilledlige køkkenhaver, 10 nye forslag til disponering af køkkenhaver og sidst en gennemgang af havens elementer med få anvisninger. Det er en fin disponering, og bogen hænger godt sammen. Og det er en smuk bog. Gennemillustreret, og flere opslag kun med billeder og billedtekster. Bogen kan læses uden brødteksten, og du vil stadig finde masser af inspiration.

Som en del af de 10 forbilledlige haver præsenteres Jacob og Louises egen køkkenhave. Det ER en smuk have og meget interessant, at forfatterne ved, hvad det drejer sig om, og ikke bare kloger sig på noget, de har læst sig til! Gennemgangen af de øvrige forbilledlige haver er næsten som at være der selv. Det er en rejseguide, som kan tages med i planlægning af den næste ferie.

Emnet fanger en trend i tiden. Det er igen blevet populært at dyrke, men det er ikke længere hver mand, der ved, hvordan man gør. I mange større byer er opstået urbane haver, og højbede placeres på fortove og pladser. I Bernstorff Slotshave og i Frederiksberg Have er der nu indrettet skolehaver i historiske dyrkningsområder. Hverken haver på europaller eller skolehaver er oftest smukke haver, for mange små bede med et virvar af indhold, der passes meget forskelligt, kræver mere end en stram ramme for at kunne fungere, men – og det har også sin berettigelse – de stråler af dyrkningsglæde!

I de 10 forslag til disponering af en egen køkkenhave bygges videre på eksempler, som er hentet fra de forbilledlige haver. Inspirationen kommer fra C.Th. Sørensens *39 haver til et typehus*. Det er en skøn idé at bruge ideerne fra de forbilledlige haver til at tegne 10 eksempler, for det er svært at gribe essensen af en skøn have og overføre til sin egen villahave. De 10 haver er smukke, ideerne er klare, og jeg er ikke i tvivl om, at alle 10 haver kan udvikle sig til forbilledlige haver. Men hvor C.Th. har flere med, der knap kan kaldes haver (den første hedder 'Næsten ingen have'), er Jacob og Louises 10 haver alle projekter, der kræver noget af sin ejermand, både økonomisk og i forhold til pasning. Og det er en præmis, som måske skal understreges: en smuk og produktiv køkkenhave kræver viden og tid, hverdags-tid.

Ved Gråsten Slotshave genskabes køkkenhaven *as we speak*, og herligheden åbnes for publikum i august 2020. Her er arbejdet målrettet med at gøre køkkenhaven smuk og forbilledlig med symmetri og struktur, espaliers og bedkanter. Og i anlæggelsen er stort fokus på, hvordan driften kan tilrettelægges, så haven altid er smuk. Havens faste gartnere får nye kolleger: personer aktiveret under Sønderborg Kommunes social-psykiatriske projekt 'Væksthuset'. Den primære produktion skal indgå i den kommende cafés udsalg, sælges eller spises som del af de lokalt forankrede underprojekter. For her skal være inspiration til alle besøgende, og noget at tage med hjem til éns egen køkkenhave. Hvis bogen er målrettet personer, der skal få mod til at lægge plænen om, så savner jeg faktisk lidt flere konkrete anvisninger på, hvordan der skal plantes, gødes og vedligeholdes, for at få skabt noget, der ligner de beskrevne haver. Hvordan får man rent faktisk nytteplanterne til at trives ved siden af en næringskrævende hæk? Hvor mange planter skal man plante pr. meter, for at hækken har den ønskede rumlige virkning, eller hvordan kommer man ind på indersiden af en hæk for at klippe, uden at jokke dyrkningsjorden flad? Hvordan gennemføres sædskifte, når arealet er opdelt i mange, mindre bidder, hvordan håndteres snegleplage, når der konstant er jorddække? Men præmissen for bogen er, at den slags viden kan findes i mange andre bøger – og det har forfatterne jo ret i. Dette er ideer og inspiration til, hvordan man kan anlægge en smuk køkkenhave, og hvis det kan få nogen til at gå i gang, så er alt godt.

Liv Oustrup, landskabsarkitekt MDL

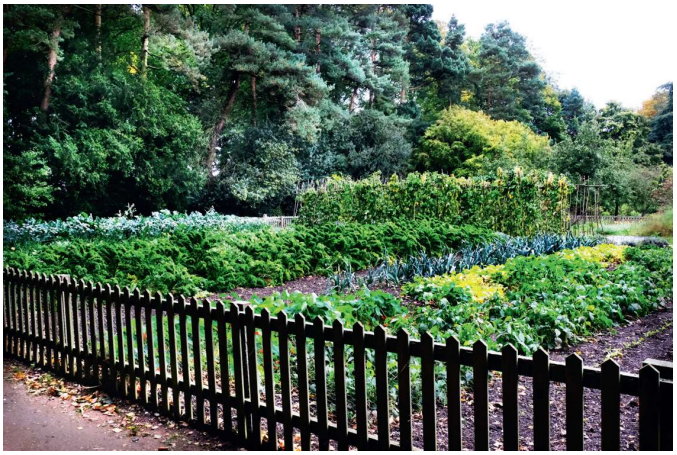

ONE WAY
FREEWAY
ENTRANCE
15

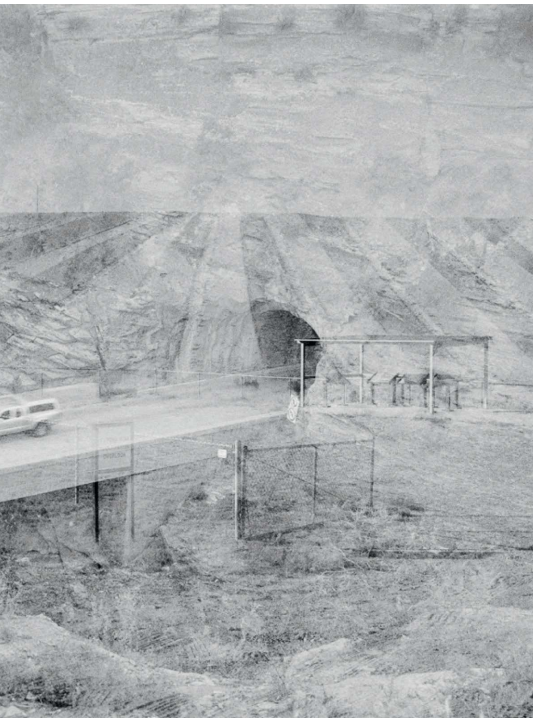

FELTNOTER

I efteråret 2018 foretog jeg en studierejse i det sydvestlige USA, støttet af Statens Kunstfond, for at udforske den menneskelige opfattelse af land og landskab. Undervejs tog jeg en række fotografier af landskaber, med forskellige grader af menneskelig indflydelse, i et spænd fra rene naturlandskaber, over viljesbestemte landskaber (land art), til industrilandskaber.

Fotografierne er taget fortløbende på én rulle film og er derfor delvist dobbeltesponerede for at skabe et kontinuerligt blik på det antropocæne landskab, fremfor et fokuseret blik på de enkelte lokaliteter. Serien er således egentlig ét langt billede, men bringes her i nogle udsnit.

Fotografierne udtrykker en forståelse af landskabet som en overlejring af alle de forskellige kræfter, der har indvirket på det, herunder geologiske kræfter som tektonik og erosion, samt de organismer der bebor terrænet, men i stigende grad også en menneskeskabt teknologisk påvirkning.
Den antropogene indflydelse fra f.eks. turisme, jordbrug, industri og råstofudvinding, synes at overskrive eller accelerere de naturlige processer, og dette øger behovet for en holistisk forståelse af vores landskab.

Vores menneskelige opfattelsesevne, og altså selve grundlaget for vores kognitive erkendelse, bestemmes af vores position i verden, vores fysiske skala i forhold til omgivelserne og vores sanseapparat. I mødet med landskabet giver vores sanser os et bredt spænd af indtryk, fra synets vide blik, hørelsens altomfattende lydbillede, over duft- og smagssansen, til følesansens direkte berøring. Et landskab er en samlet opfattelse, i semiotisk forståelse, et samlet udtryk for alle disse indtryk.

Menneskelig opfattelse er imidlertid også bestemt af vores skala i tidsmæssig forstand, altså af vores livsspand og forståelse af tid relativt til processerne i vores naturlige omgivelser. Landskaber er dynamiske og under konstant udvikling, men ofte i grader vi ikke er i stand til at opfatte.
Disse to karakteristika ved den menneskelige perception betyder, at vi må søge at erkende landskabet gennem en række indtryk forskudt i tid, hvor det rumlige forhold defineres af tidsspændende mellem disse oplevelser. Vi kommer altså til at forstå landskabet, idet vi ændrer vores position i det over tid.
Det er dette vilkår jeg har forsøgt at indfange i serien.
Lasse Sehested Skafte, arkitekt MAA

SUMMARY

Munkestræde in Svendborg, p. 110
Ole Smith and Pernille Bisgaard

The historical Munkestræde street in Svendborg narrates the history of the Franciscan monks' life between the city square and the monastery from the middle of the 1200's. In 1875, the monastery was torn down in order to provide a site for the new railway station. Today, the street connects the city center with the Monastery square, which is the city station's main plaza.

The stairway scheme is 30 meters long and consists of 28 different treads of charcoal burnished brick in different patterns and colors, inspired by significant facade ornamentations in Svendborg. Other patterns are carried out as modern interpretations of classic brick bonds.

In order to respect the street's historical buildings, most of the stair treads are held free of the building facades giving room for water steps on both sides. The separation between the facade brick and the step brick, combined with the recessed risers in pale concrete, means that each step is experienced as a repetition of independent brick slabs.

The existing brick facades are dimly lit from below and this accentuates the tactility of the century old brick, living and warm.

Yuanmingyuan, The old Summer Palace
p. 114, Frode Birk

This is a narration of Yuanmingyuan's grandeur and fall. Yuanmingyuan was the jewel of the Chinese Empire, and is considered to be the culmination of Chinese garden art and architecture. Over generations, Qing dynasty's emperors built a grand, scenic complex of gardens and palaces, and enriched them with an extremely valuable collection of art and cultural treasures.

The northern part was established and inspired by the European ideals. Emperor Qianlong had seen engravings of western schemes in Rococo and baroque style, and built this part with palaces, temples, aviaries, pools, bridges, fountains, an outdoor theater – and a labyrinth! The European inspired area today – quite ironically – is the most visible, as it was built of stone, primarily marble. The Chines part, according to tradition was built with supporting elements and a timber roof structure, and was thus more vulnerable to destruction and fire.

At that time, the imperial gardens, known as "The Garden of Gardens," and Yuanmingyuan were considered to be masterpieces and ideals, that possessed the essence of traditional Chinese garden art based on more than 2,000 years of garden traditions.

The landscape plan was designed by the architect family Lei. For the design of the European part, they collaborated with the Italian, Guiseppe Castiglione, assisted by the Frenchman Michel Benoist who was responsible for the fountains and water systems.

The landscape was designed with ideals from the famous landscapes in Southern China. The goal being to evoke poetic reminders and atmospheres from the Jiangnan region (south of the Yangtze river), from where many of China's famous poets and painters originated.

There were discussions if one should consider the imperial scheme to be seen as a "garden" or as a"palace". In its time, Yuanmingyuan was considered to be a garden, hence the word "yuan" that means "garden". The goal being to create planned but natural appearing gardens and landscapes, to accentuate the special atmosphere and views, like a miniature version of the perfect landscape. The orchestration of the landscape was far more important than the individual elements involved. It was not a case of a natural landscape, but of a meticulously constructed and deliberately designed sequence of events, where mountains, lakes and waterways formed an interplay with buildings that played a secondary role.

Aside from the European inspired areas, Yuanmingyuan was not dominated by large palaces, but by series of courts and gardens, around which the buildings were placed. It was a question of gardens and landscapes, deliberately arranged in "natural" settings, carefully designed with ponds and streams, bridges, promenades, stone edging, plants, pavilions and pagodas. Each complex was designed in order to create separate spaces and views, while ensuring that they partook in a scenic whole with open views to the mountains toward west.

In Chinese garden art this is known as "Jie Jing", which can be translated to "borrowed views". The Chinese garden architect Ji Cheng (1582- ca. 1642) in his book Yuanye (The Art of Making Gardens), from 1631, which is considered to be the world's first monograph in garden art, wrote that when one designs a garden, one must understand the concept of borrowing from the surrounding landscape, adapting to the topography and surrounds and achieving the proper proportionality so that the viewer will experience it as a work of nature. "The garden is created by the human hand, but should appear as though created by the heavens." (Quotation Ji Cheng).

At the end of the 2nd Opium war in the beginning of October 1860, the western troops had defeated all Chinese resistance and occupied Beijing. On October 6, 1860, the French forces had reached Yuanmingyuan and plundered the palaces removing all their valuables, antiques and art. Three days later, the French forces left Yuanmingyuan and returned towards the defenseless city of Beijing.

On October 18, the British ordered the total destruction of the imperial scheme and completely razed the old summer palace in Beijing.

The destruction in 1860 of the country's most beautiful garden scheme and palace is even today a very sensitive and painful subject, which has created grounds for the nationalism that followed in China. Yuanmingyuan has become a symbol of foreign powers' oppression of China in the 19th century, and appears as an image of the injustice that befell the country with theft and destruction of national art and cultural values. Today, the ruins are part of a place of education for "patriotic learning and pride", as a reminder of what happened at that time.

Now Yuanmingyuan park stands in an interplay between open lakes, surrounded by trees and bush-covered hills. In between fine and beautifully decorated marble elements appear as well as columns, bridges, stair landings, pilasters, stairs, fountains and pools, which give a sense of what a rich and exceptional scheme we are experiencing. The ruins of the old summer palace are open to the public on a year-round basis, and are visited daily by thousands of Chinese. Several of the ponds are partially covered by lotus flowers, which the Chinese love. In Chinese culture, the lotus flower represents a unique form of beauty – symbolizing the purity of mind – where the flower unfolds so radiant and beautifully despite its origins in the muddy pond.

Field notes, p. 126,
Lasse Sehested Skafte

In autumn 2018 I was on a study trip in the southwest United States with a travel grant from the National Art Foundation, during which I took a photo series of manmade landscapes, ranging from land art to industrial landscapes.

The photographs were taken continuously on a roll of film, and are therefor partially double exposed in order to create a continuous view of the anthropocene landscape, as opposed to a focused image of the individual localities. The series is thus actually one long image, but is brought here in several segments.

The photographs are an expression of the understanding of the landscape as a superposition of all the different forces that have influenced it, including forces from the realms of geology and biology, but also in an increasing degree from mankind and the realm of technology.

Pete Avondoglio

FAGLIGT FORUM PÅ HL19

Buskplantninger i etager løser flere problemer

Buskplantninger i etager giver mulighed for at skabe smukke og sunde buskplantninger, mens et veltilrettelagt bunddække halverer ukrudtet. På *Have & Landskab* og *Faglig Forum* kan du følge udviklingen i KU's storstilede forskningsprojekt om buskplantninger. De danske landskabsarkitekter og anlægsgartnere står i et dilemma, når de skal plante nye buske. Planter de for tæt, mistrives buskene, og planter de med for stor afstand, vælter ukrudtet frem.

Det dilemma er der heldigvis en mulig løsning på i det omfattende og fortløbende buskprojekt, som blev etableret på *Have & Landskab* i 2017. Bag projektet står landskabsarkitekt og ph.d.-stipendiat ved Københavns Universitets sektion for Landskabsarkitektur og planlægning, Marie Schnell, som kommer og præsenterer konceptet og de første resultater til *Fagligt Forum – Have & Landskabs* foredragskoncept, hvor forskere og fagfolk præsenterer den nyeste viden i korte, konkrete oplæg.

Til *Fagligt Forum* kommer Marie Schnell bl.a. til at pege på, at grønne fagfolk tit på grund af begrænsede driftsmidler forsøger at løse ukrudtsproblemet med en uhensigtsmæssig planteafstand.

"Når det gælder buske, er planteafstand rigtig vigtig. Men vi kan se en klar tendens til, at man bare planter buskene rigtigt tæt, hvis man kan se, at der ikke er mange penge til den efterfølgende drift. Og det er et problem. Du kan plante mange stauder og træer tæt og så tynde ud, men det går ikke med buske, for de giver sig ikke så let. De bliver bare ved og ved at kæmpe indbyrdes. Den udmattelseskrig betyder, at de bliver ranglede og svækkede og syge. Men de bliver ved med at leve. Så kommer driften og skærer dem helt ned, så der kommer en flot genvækst, men der er jo stadig for lidt plads, og det giver meget mindre blomstring og frugtsætning og simpelthen mindre oplevelsesværdi," fortæller Marie Schnell, som med det storstilede buskforsøg på *Have & Landskab* har testet et væld af forskellige plantearter, planteafstande og typer bunddække og fokuseret meget på at skabe flere etager i beplantningen.

Og netop at arbejde med en beplantning i etager rummer et stort potentiale, både æstetisk og økonomisk, mener Marie Schnell. "Vores hypotese er, at hvis vi planter i etager, kan vi plante tættere uden at forringe buskenes sundhed og tæthed. Vi forventer, at et sundere og tættere bed vil kræve mindre drift. Samtidig vil flere etager af planter give flere muligheder for variation i beplantningers udtryk henover året."

Etagerne består af høje buske, der kan blive over tre meter, lave buske på under en meter og mellemhøje buske med højder derimellem. Under buskene findes en etage med bunddække af stauder. Forsøgets løbende udvikling og de forskellige buskkoncepter kan man altså selv studere nærmere på *Have & Landskab* i år og høre mere om på *Fagligt Forum*, hvor Marie Schnell også vil præsentere forsøgets anden pointe omkring bunddække.

Det gode bunddække giver mindre (og bedre) ukrudt

Mens landskabsarkitekter og anlægsgartnere i både Sverige og England arbejder meget med bunddækkebeplantningen, er der ikke rigtigt samme tradition i Danmark. Men der er faktisk både æstetiske og økonomiske fordele ved et godt bunddække, påpeger Marie Schnell.

"Den ene fordel er, at vi har et mere færdigt sted fra starten. Man skal jo plante buske på deres blivende afstande, så de ikke stresser hinanden unødigt, og så vil bedet se mere færdigt ud med bunddække. Vi kan også lege mere med farverne og understøtte et udtryk med flere virkemidler, når der er etager i beplantningen. Og ikke mindst får man langt mere ukrudt i bede uden bunddække, og det er endda hyppigere det mere aggressive rodukrudt. I bunddækket har vi observeret mere nøjsomme ukrudtstyper som ranunkel, vild kørvel, dagpragtstjerne og perikon. De blomstrer mere, til glæde for mennesker og nektarsøgende insekter, og de er samtidig lettere at fjerne end ukrudtstyper som tidsel, mælkebøtte, kvikgræs, brændenælder, bynke og følfod," siger Marie Schnell og fortæller, at de har

FREMTIDENS BYRUM 28.-30.08

HAVEOGLANDSKAB.DK

SKANDINAVIENS STØRSTE FAGUDSTILLING FOR DEN GRØNNE BRANCHE

F. J. Poulsen ALS

Vi anlægger & bygger grønne miljøer i fag- & hovedentrepriser

Fredensborg Slotshave

Nivåhøj

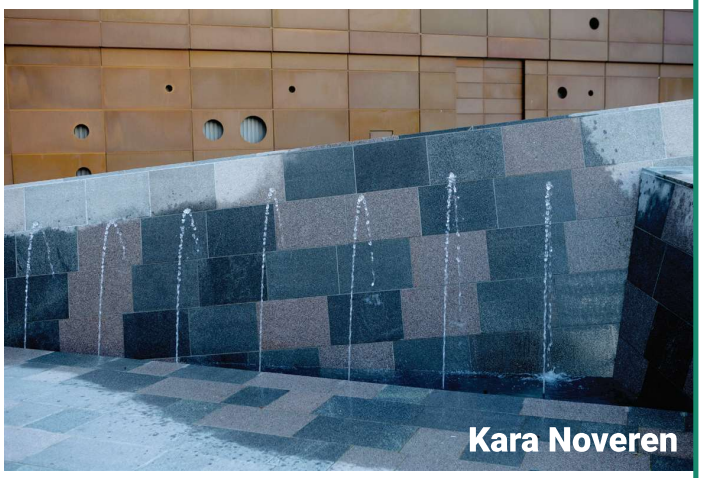
Kara Noveren

F. J. Poulsen ALS

Danske Anlægsgartnere

De Grønne Kloakentreprenører
-Faglig garanti for det grønne og blå

- Anlægsarbejde
- Autoriseret kloakering, LAR og skybrudssikring
- Beskæring og topkapning
- Betonknusning og salg af genbrugsmateriale
- Private haver og indkørsler
- Taghaver og grønne tage
- Snerydning og glatførebekæmpelse
- Vedligeholdelse og pleje
- Kunstgræs og multibaner
- Tømrerarbejde ved udearealer
- Salg af harpet muldjord
- Nedsivningsanlæg

Snubbekorsvej 8 · 2630 Taastrup · Telefon: 46 76 92 44 · E-mail: fjp@fjpas.dk · www.fjpas.dk

vejet mængden af ukrudt i buskplantningerne hhv. med og uden bunddække, og at der var dobbelt så meget ukrudt i den første kategori.

"Med et godt bunddække ser det ud til, at vi kan begrænse manuelt vedligehold. I vores forsøg på *Have & Landskab* har bunddækket indenfor artstemaerne "Klima" og "Sol" været bedst. Når først buskplantningen er lukket nedefra med bunddække og lave busketager, forventer vi at behovet for drift kan holdes på et minimum. Når buskene ikke stresses til ranglet og sårbar vækst, er der mindre grund til beskæring og foryngelse og i en lukket plantning med begrænset plads og ressourcer vil det være vanskeligt for aggressivt rodukrudt at etablere sig. Dog vil det være nødvendigt at fjerne selvsåede træer, da den naturlige succession de fleste steder i Danmark vil styre mod skov," fastslår Marie Schnell. Der er altså god økonomi, mere æstetik og mere for biodiversiteten i det gode bunddække.

Forsøgets 16 plantninger er opdelt i fire forskellige artstemaer med kategorierne natur, strand, klima og sol, og hvert tema er plantet på fire forskellige måder: Med standardafstand med 1 busk pr. m², i etager med en afstand svarende til planternes udvoksede størrelser, i etager med store planter og op til 3 buske pr. m² eller i etager som flader med overstandere.

Om Fagligt Forum

På alle tre dage under *Have & Landskab* vil fagfolk og forskere fra Danmark og Norden præsentere de seneste landvindinger og forskningsresultater i korte, konkrete indlæg på Fagligt Forum. Programmet er ikke færdigt endnu, men hver dag afvikles to temaer parallelt i to sale, og hvert oplæg præsenteres to gange, så man har tid til at få det hele med.

Have & Landskab finder sted den 28.-30. august 2019 fra klokken 9 til 16 alle dage. Adressen er C.A. Olesensvej 2, 4200 Slagelse.

Se mere på www.haveoglandskab.dk

Træerne og buskene på Amager Ressource Centers skibakke er vokset op i den fynske muld. Her er de blevet plejet med passion efter miljørigtige og bæredygtige principper. Du er altid velkommen til at henvende dig til os og få kvalificeret rådgivning om, hvordan du for eksempel tænker grønt i tide med danske træer i forbindelse med dine projekter.

KORTEGAARD
Telefon 65 97 26 56
pkp@kortegaard.dk
www.kortegaard.dk

KLINGENBERG
ANLÆG OG KLOAK

KLINGENBERG.DK - 46 15 20 14
dansk byggeri

Sven Bech A/s
ANLÆGSGARTNERFIRMA • SIDEN 1921

Birkholm Planteskole A/S
Ring og få rådgivning om plantevalg – tlf. 48 17 31 26
Forhandler af: mobilane
Dansk importør af: SikkerVand®
Kvalitets-standard:
BIRK HOLM

D A N S K E LANDSKABSARKITEKTER

Danske Landskabsarkitekters Generalforsamling 2019

Fagligheden var på plads, da plantepioneren Nigel Dunnett leverede en indlevende forelæsning for et tætpakket auditorium, der sammen med engagerede medlemmer på den efterfølgende generalforsamling skabte rammerne for nogle af foreningens kerneopgaver; vidensdeling og fagligt netværk krydret med socialt samvær.

Kunstakademiets Arkitektskole i København lagde i år lokaler til Danske Landskabsarkitekters generalforsamling. Dagen bød på både en god og velbesøgt generalforsamling – og som optakt fik vi et inspirerende blomsterflor serveret af en veloplagt professor fra Planting Design & Urban Horticulture fra University of Sheffield – Nigel Dunnett. Nigel tog os med ind i sit Low-input, high-impact landscape. Husk, at forelæsningen kan ses/genses på Danske Landskabsarkitekters YouTube-kanal.

På selve generalforsamlingen blev DL's årshjul og bestyrelsens beretning fremlagt. Det viser, hvad vi har nået på én sæson – og der har været travlt. Bestyrelsen samt mange medlemmer har, sammen med gode samarbejder med andre foreninger, løftet en indsats for at skabe tilbud og aktiviteter for medlemmerne. Foreningens stadigt voksende fokus på at kommunikere med omverdenen – både i pressen og på de sociale medier – afspejler også fagets voksende betydning i samfundet.

I 2018 har pågået et stort forhandlingsarbejde for at få en ny aftale om udgivelse af LANDSKAB på plads, efter at udgivelse blev flyttet fra Arkitektens Forlag til Akademisk Arkitektforening. Ikke uden bump på vejen, men aftalen faldt på plads og blev underskrevet i starten af 2019. Som noget nyt vil DL både tage ansvar for og forhåbentlig nyde godt af et over/underskud på udgivelsen. Vi ser frem til godt samarbejde med Arkitektforeningen.

En af øvrige større begivenheder har været ansættelsen af ny redaktør, efter det nyslåede æresmedlem Annemarie Lund takkede af efter 36 år på posten. Vi byder stort velkommen til Christina Capetillo som LANDSKABs redaktør. Christina vil fremover få sin faste base sammen med DL's sekretariat på Peter Bangs Vej.

Derudover er brugt en stor portion resurser på at få DL's hjemmeside over på et nyt og fremtidssikret CMS system. I denne forbindelse har sitet fået opdateret udtryk og ny side med guide gennem landskabsarkitekturens historie samt endnu flere numre af LANDSKAB til fri download.

Det nye udvalg for Cirkulær Økonomi skal også fremhæves. Der er pt. afholdt fire netværksmøder med forskellige emner både i København og Aarhus - og interessen er stor. Et tilbagevendende punkt på dagsordenen er foreningens økonomi, som stadig er stabil og sund. Men årsregnskabet viser fald i indtægter fra sponsornetværk, samt at udviklingen i medlemstyper har forskubbet sig med et mindre fald på de ordinære medlemmer. Derfor har bestyrelsen både i virksomhedsplan og på dette års strategiseminar sat fokus på medlemspleje og nye medlemmer – en erkendelse af, at der skal gøres en ekstra indsats for at afdække ønsker og behov for nuværende medlemmer samt undersøge potentialer for nye medlemmer. Derudover er der behov for øget fokus på foreningens sponsorer og potentialer for nye sponsorer. Dette er – sammen med medlemskontingentet – kernen i foreningens økonomi.

På generalforsamlingen kom der mange gode indspark fra medlemmerne til, hvordan bestyrelsen kan løfte dette arbejde. Studentermedlemmer vil gerne give deres stemme mere vægt og herved også skabe større engagement; foreningen skal gøres mere vedkommende for kommunalt ansatte; sæt fokus på titlen MDL – som faktisk betyder noget og har værdi for privatansatte – men også en reminder om, at medlemmerne selv har et ansvar for at bidrage til foreningen og fagets udvikling. Læs mere herom i referatet fra generalforsamlingen, der sammen med de tørre regnskabstal og årsberetning kan studeres nærmere i *Kureren 2019* – alt sammen at finde på vores hjemmeside.

Som afslutning på dagen var der sammen med ros til bestyrelsens arbejde en påmindelse om at passe på, at den interne diskussion om praktiserende og kommunalt ansatte ikke bliver for elitær. Brug DL som netværk og sammenhold for faget! Og sæt fokus og et vågent øje på de historiske haver. Det er en vigtig kerne i faget, som vi skal passe på. Og ikke mindst, vær opmærksom på problematikker som den af-fredningstrend der for tiden er fremherskende på den politiske arena.

Den nye bestyrelse er: Catrine Hancke, 2018-20; Jakob Sandell Sørensen, 2018-20; Julie Linke Bank, nyvalgt for 2019-21; Maria Boe-Whitehorn, nyvalgt for 2019-21; Martin Hedevang Andersen, 2018-20; Susanne Renée Grunkin, genvalgt 2019-21; Tine Gils, 2018-20; Philip Dahlerup Christensen, genvalgt som suppleant 2019-20; Ole Mouritsen, genvalgt som suppleant 2019-20; Lukas Anker Christiansen, nyvalgt studenterrepræsentant 2019-21.

Farvel og en stor tak for indsatsen og godt samarbejde til de afgående bestyrelsesmedlemmer Elzélina Van Melle, Louise Axholm og Thomas Lindtorp samt vores internationale delegat Jeremy Dennis – som nu bliver afløst af Elzélina Van Melle.

Dagen blev rundet af med en uformel og hyggelig middag i Arkitektskolens kantine på campus.

Lillan Thomsen, daglig leder Danske Landskabsarkitekters sekretariat

Fotos Anna Bové

ANLÆGSGARTNER
MØLLERLØKKEGAARD

GRØNNE TAGE PÅ BYENS BILER

Biler omkring boligerne slipper vi ikke for, men vi vil hellere kigge på noget andet. Fx et smukt og funktionelt gårdanlæg som taghave over en parkeringskælder. Eller en sanselig have båret af piller hen over parkeringspladsen. Mulighederne er mange, når man mestrer teknikken at få ting til at gro på et dæk af beton. Det har vi en del erfaring med hos MøllerLøkkegaard – og vi deler gerne ud af den. Så næste gang du står med en udfordring, så ringer du bare direkte til Søren Løkkegaard og får et par gode råd. Du fanger ham på tlf. 27 84 56 08.

Magneten, Frederiksberg

Sansehave på 700 m² svævende på piller over P-anlæg. Anlagt med bl.a. frugtlund, drivhus og terrænbane.

Bygherre: Frederiksberg Kommune
Landskabsarkitekt: MASU Planning
Entreprisesum: 2 mio. kr.

Karré N og S, Sydhavnen

2.500 m² stort gårdrum udført som taghave på betondæk over en parkeringskælder.

Bygherre: Danica A/S
Landskabsarkitekt: Gröning Arkitekter
Entreprisesum: 6,3 mio. kr.

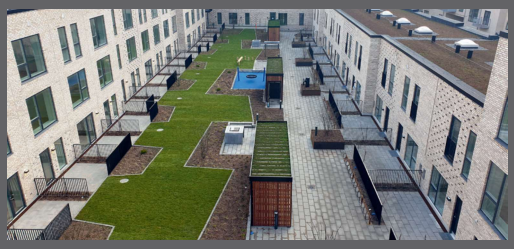

Ørestad Syd 1.2

Gårdhave over parkeringskælder anlagt med legeområde, cykelparkering og opholdsområder.

Bygherre: Pension Danmark Ejendomme
Landskabsarkitekt: Årstiderne Arkitekter
Entreprisesum: 6,5 mio. kr.

MøllerLøkkegaard A/S
Huginsvej 17, 4100 Ringsted ▪ Tlf. 71 99 71 08
kontor@anlaeg-ml.dk ▪ www.anlaeg-ml.dk

Belysningen gør en forskel . . .

DELUX DENMARK

MONO SPOT

Ny LED projektør til mast fra WILLY MEYER

- Til LED 6-15-36-70Watt - 431-3391Lumen
- IP 65 - IK08 - 3-4000K - Klasse II - DALI
- Armaturhus i aluminium med hærdet sikkerhedsglas
- Tiltinterval 80 ^{0}, drejningsinterval 180 ^{0}
- Spredningsvinkler LED: 6 ^{0} , 8 ^{0}, 31 ^{0}, 34 ^{0} og 55 ^{0}
- Variabel optik fra 11 ^{0} til 48 ^{0}
- Med vejoptik og **RGBW** 42W eller Tunable White LED
- Fås i sort, hvid og sølvgrå
- Findes med smal, bred eller linær spredningsvinkel
- Kan også monteres med arm

Projekt januar 2019: Formula´s nye hovedsæde, Lyngby

Formula Automobile, Lyngby

MEYER

www. deluxdk.com